

CLEMENTIS ALEXANDRINI FRAGMENTA.

I.

ADUMBRATIONES IN PRIOREM D. PETRI EPISTOLAM.

Hæc Commentariola in priorem Epistolam canonicam S. Petri, Epistolam S. Judæ, et duas Epistolas S. Joannis, Cassiodorus transtulisse videtur; illorum quidem meminit, lib. *Divinarum lectionum*, ubi ait: *Clementem Alexandrinum Epistolam S. Petri primam, S. Joannis primam et secundam, et Jacobi (rectius Judæ), Attico sermone declarasse.* Addit porro, quod si quidem Clemens ibi *multa quidem subtiliter, sed aliqua incaute locutus est, se ita transferri fecisse in Latinum, ut, exclusis quibusdam offendiculis, purificata doctrina ejus securior possit hauriri.* Nimirum se profitetur, non tam interpretis quam censoris jure usum; et pessimo, utinam et singulari, exemplo, cum errores libello eximendos satageret, auctoritatem penitus labefactasse. Opus hoc in Bibliothecis Patrum, sub *Adumbrationum* nomine comparet, quo titulo laudatur a Fabro Stapulensi, in *Commentariis in Epistolas catholicas*, quem etiam titulum sortitur in codice ms. vetutissimo cœnobii S. Mariæ Montis Dei, referente Philippo Labbeo in *Dissert. hist. de script. eccles.* Hosce commentarios partem fuisse *ὑποτυπώσεων* Clementinarum, et par est credere Cassiodorum, qui *σπρωματέα* contextorem vertit, *ὑποτυπώσεις* adumbrationes reddidisse. Ex iisdem *Hypotyposeon* fontibus accipimus fragmentum illud non contemnendum, quod Nicetæ Catena Græc. Patr. in Job, ex Bodleiana nostra bibliotheca ante aliquot annos per Patricium Junium edita, nobis conservavit: cui et illa succedunt quæ habentur in Catena in Lucam, quam Corderius Latine edidit. FELL.

368 ✠ Cap. I, vers. 3.—*Benedictus Deus et Pater A* tur spiritus, operatur Dominus. *Quæ nunc, inquit (v. 12), annuntiata sunt vobis per eos qui vobis evangelizaverunt. Vetera, inquit, quæ per prophetas facta sunt et plurimos latent, nunc vobis revelata sunt per evangelistas. Vobis enim, inquit (ibid.), manifesta sunt per Spiritum sanctum qui missus est: hoc est Paraclitum, de quo Dominus dixit: Nisi ego abiero, ille non veniet^a. In quem concupiscunt, inquit (ibid.), angeli prospicere; non angeli apostatæ, sicut plurimi suspicantur; sed quod verum est ac divinum, angeli qui desiderant profectum perfectionis illius adipisci. Sanguine, inquit (v. 19), pretioso, sicut agni incontaminati et immaculati. Hic tangit Leviticæ et sacerdotales antiquas celebrationes: significat autem animam mundam per justitiam, quæ offertur Deo. Præcogniti quidem, inquit (v. 20), ante constitutionem mundi. Primo quippe præcognitus ante omnem creaturam quod erat Christus. Manifestati autem in novissimis, per generatum corpus. Regenerati non ex semine corruptibili (v. 23). Corruptibilis igitur est anima quæ cum corpore simul profunditur, ut quidam putant. Verbum autem Domini, inquit (v. 25), permanet in æternum; tam prophetia quam divina doctrina. (Cap. II, v. 9): Vos autem genus electum, regale sacerdotium. Quoniam vero electum genus sumus Dei electione, abunde clarum est. Regale autem dixit, ✠ quoniam ad regnum vocati sumus, et sumus Christi. Sacerdotium autem propter oblationem quæ fit orationibus et doctrinis, quibus acquiruntur animæ quæ offeruntur Deo. Qui cum*

malediceretur, inquit (v. 25), *non maledicebat*; cum *pateretur*, *non comminabatur*. Dominus hoc utique per bonitatem atque patientiam. *Tradebat autem iudicanti se injuste* (ibid.), sive semetipsum, ut sit hyperbaton hoc modo se habens: tradebat autem semetipsum secundum injustam legem iudicantibus; quia inutilis illis erat, utpote justus existens: vel tradebat Deo injuste iudicantes, id est eos qui eum nequissime condemnabant, et gratis neci ejus instabant, ut supplicia perpetentes, erudiantur. *Qui enim vult vitam*, inquit (cap. iii, v. 10), *diligere, et videre dies bonos*; hoc est qui vult æternus et incorruptibilis fieri. Vitam vero, Dominum dicit; dies autem bonos, hoc est sanctos. *Quia oculi*, inquit (v. 11), *Domini super justos, et aures ejus in preces eorum*. Multiforem Spiritus sancti speculationem significat: *Vultus autem Domini super facientes mala* (v. 12), hoc est sive iudicium, sive ultio, sive manifestatio. *Dominum vero Christum*, inquit (v. 15), *sanctificate in cordibus vestris*. Sic habes etiam in oratione Dominica: *Sanctificetur nomen*, inquit, *tuum*^a. *Christus enim*, inquit (v. 18), *semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu*. Hæc ad fidem eorum redigens dicit. Hoc est: in nostris vivificatus est spiritibus. *Adveniens*, inquit (v. 20), *prædicavit eis qui quondam erant increduli*; speciem quidem ejus non viderunt, sonum vero vocis audierunt. *Cum sustinet*, inquit (ibid.), *Dei longanimitas*. Ita est bonus Deus, ut etiam per eruditionem salutis operetur effectum. *Per resurrectionem*, inquit (v. 21), *Jesu Christi*; scilicet quæ per fidem in nobis effecta est. *Subjectis sibi angelis* (v. 22), qui sunt primus ordo: et *subditis potestatibus*, qui sunt secundi ordinis: *subditis quoque virtutibus*, quæ ad tertium ordinem pertinere declarantur. *Qui reddent*, inquit (cap. iv, v. 5), *rationem ei qui paratus est iudicare vivos et mortuos*. Hi secundum præcedentia iudicia erudiantur. Ob hoc etiam subjungit (v. 6): *Propter*

hoc enim et mortuis evangelizatus est, nobis qui quondam videlicet exstabamus infideles. *Ut iudicentur quidem secundum hominem*, inquit (ibid.), *in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu*. Quia a fide videlicet exciderunt; dum adhuc in carne sunt, iudicantur secundum iudicia præcedentia ut pœniteant. Idcirco et subnectit, dicens: *Vivant in spiritu secundum Deum*. Sic Paulus quoque; nam et ipse tale aliquid dicit quem *tradidi* (inquiens) *Satanæ, ut vivat spiritu*^b. (Cap. iv, v. 10): *Sicut boni, videlicet dispensatores multiformis gratiæ Dei*. Similiter et Paulus: *Multifarie*, inquit, *et multis modis Deus olim locutus est patribus nostris*^c. *Gaudete*, inquit (v. 15), *communicantes passionibus Christi*: hoc est si justis estis, propter justitiam patimini, sicut Christus pro justitia passus est, *Beati*, inquit (v. 14), *quoniam qui est ejus honoris, et virtutis Dei Spiritus, super vos requiescit*. Hoc possessivum, *ejus*, et angelicum spiritum significat: gloria quippe Dei, illi sunt per quos secundum fidem et justitiam glorificatur ad gloriam honorabilem, secundum profectum introductorum fidelium. Potest etiam sic intelligi *Spiritus Dei super nos*; hoc est, qui secundum fidem animæ supervenit, veluti venustas quædam mentis et animi pulchritudo. *Quoniam*, inquit (v. 17), *tempus iudicii inchoandi a domo Domini*. His enim, in persecutionibus constitutis, iudicium consequetur. *Deus autem*, inquit (cap. v, v. 10), *totius gratiæ*. *Totius gratiæ dixit*, quoniam bonus est, et omnium bonorum dator est ipse. *Salutat vos Marcus filius meus* (v. 14). Marcus Petri sectator, palam prædicante Petro Evangelium Romæ coram quibusdam Cæsareanis equitibus, et multa Christi testimonia proferente; penitus ab eis ut possent quæ dicebantur memoriæ commendare, scripsit ex his quæ Petro dicta sunt, Evangelium quod secundum Marcum vocitatur. Sicut Lucas quoque, et Actus apostolorum stylo exsecutus agnosceret, et Pauli ad Hebræos interpretatus Epistolam.

—

II.

EJUSDEM ADUMBRATIONES IN EPISTOLAM JUDÆ.

369 Judas, qui catholicam scripsit Epistolam, frater filiorum Joseph exstans, valde religiosus; cum sciret propinquitatem Domini, non tamen dixit se ipsum fratrem ejus esse; sed quid dixit (cap. i, v. 1) *Judas servus Jesu Christi*, utpote Domini; *frater autem Jacobi*. Hoc enim verum est; frater erat ejus, Joseph. *Subintroierunt enim quidam*, inquit (v. 4), *homines impii qui olim præscripti et prædestinati erant in iudicium Dei nostri, non ut fiant impii, sed existentes jam impii, in iudicium præscripti sunt*.

D *Quoniam Dominus Deus semel populum*, inquit (v. 5), *de terra Ægypti liberans, deinceps eos* ✕ *qui non crediderunt, perdidit*; ut eos videlicet per supplicium erudiret. In præsentis quippe tempore puniti sunt et perierunt propter eos qui salvantur, donec convertantur ad Dominum. *Angelos vero*, inquit (v. 6) *qui non servaverunt proprium principatum, scilicet quem acceperunt secundum profectum, sed dereliquerunt*, inquit (ibid.), *suum habitaculum, cælum videlicet ac stellas significans, apostatæ facti sunt et*

^a Matth. vi, 9. ^b I Cor. v, 5. ^c Heb. i, 1. ✕ P. 998 ED. POTTER.

vocati. *In iudicium*, inquit (ibid.), *magnæ diei vinculis perpetuis sub caligine reservavit*. Vicinum terris locum, hoc est caliginosum aerem significat. Vincula vero dixit amissionem honoris in quo constiterant, et cupiditatem infirmarum rerum; cupiditate quippe devincti propria, converti non queunt. *Sicut Sodoma*, inquit (v. 7), *et Gomorrha*. Quibus significat Dominus remissius esse, et eruditos pœnituisse. *Similiter iisdem*, inquit (v. 8), *et hi somniantes*, hoc est qui somniant imaginatione sua libidines et reprobas cupiditates, bonum esse putantes, non illud quod vere bonum est, et omni bono superius. *Carnem quidem*, inquit (ibid.), *maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant*; hoc est solum Dominum qui vere Dominus noster est, Jesus Christus, et solus laudabilis. *Majestatem*, inquit, *blasphemant*, hoc est angelos. (V. 9) : *Quando Michael archangelus cum diabolo disputans, altercabatur de corpore Moysis*: hic confirmat assumptionem Moysis. Michael autem hic dicitur qui per propinquum nobis angelum altercabatur cum diabolo. *Hi autem*, inquit (v. 10), *quæcunque quidem ignorant, blasphemant. Quæcunque autem naturaliter tanquam muta animalia noverrunt, in his corrumpuntur*. Significat eos comedere ac bibere, et rebus venereis indulgere, et alia eos perpetrare dicit quæ sunt communia cum animalibus ratione carentibus. *Væ illis*, inquit (v. 11), *quia in via Cain abierunt*. Sic etiam peccato Adæ subjacemus secundum peccati similitudinem. *Nubes*, inquit (v. 12), *sine aqua*; hoc est, qui verbum divinum et fecundum in se non possident. *Ob hoc*, inquit (ibid.), *et a ventis, et spiritibus violentis, hujusmodi circumferuntur homines. Arborea*, inquit (ibid.), *autumnales infructuosæ*, et infideles videlicet, qui nullum fructum fidelitatis apportant. *Bis*, inquit (ibid.), *mortuæ*; semel scilicet quando delinquendo peccarunt; secundo vero, quando suppliciis contradentur secundum prædestinata Dei judicia: mors quippe reputanda est, etiam quando quisque hæreditatem non continuo promereretur. *Fluctus*, inquit (v. 13), *ferocis maris*. His verbis vitam gentilem significat, quorum ambitionis abominabilis est finis. *Sidera errantia*, hoc est errantes et apostatas significat, ex hujusmodi stellis sunt, qui angelorum cecidere de sedibus, quibus, propter apostasiam, *caligo tenebrarum reservatur in sempiter-*

A num. *Prophetavit autem de his septimus*, inquit (v. 14), *ab Adam Enoch*. His verbis prophetiam comprobatur. *Isti*, inquit (v. 19), *segregantes*, fideles ab infidelibus, secundum propriam infidelitatem redarguti. Et iterum discernentes a carnibus. *Animales*, inquit (ibid.), *Spiritum non habentes*: Spiritum scilicet qui est per fidem secundum usum justitiæ superveniens. *Vos autem*, inquit (v. 20), *charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissima vestra fide in Spiritu sancto*. *Quosdam autem*, inquit (v. 21), *salvate de igne rapientes* (v. 22), *quibusdam vero miseremini in timore*, id est eos qui in ignem cadunt, doceatis ut semetipsos liberent. *Odientes*, inquit (v. 23), *eam quæ carnalis est maculatam tunicam*; animæ videlicet tunica macula est, spiritus concupiscentiis pollutus carnalibus. *Ei autem*, inquit (v. 24), *qui potens est conservare vos sine offensione, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in lætitia*. In conspectu gloriæ suæ dicit, coram angelis. Immaculatos autem constituendos, angelos factos, cum dicit Daniel de populo, et venit in conspectu Domini, non hoc dicit quoniam vidit Deum; hoc enim impossibile est ut quisque non mundo corde videat Deum: sed hoc dicit, quia cuncta quæcunque faciebat populus, in conspectu erant Dei, et manifesta illi constabant; hoc est quoniam nihil absconditum est a Domino. In Evangelio vero secundum Marcum interrogatus Dominus a principe sacerdotum si ipse esset *Christus Filius Dei benedicti*; respondens dixit: *Ego sum, et videbitis Filium hominis a dextris sedentem virtutis*^a. Virtutes autem significant sanctos angelos. Proinde etiam cum dicit *a dextris Dei*, eosdem ipsos dicit propter æqualitatem et similitudinem angelicarum sanctarumque virtutum qui nominantur nomine Dei. Eum ergo *sedere in dextra* dicit, hoc est in eminenti honore requiescere. In aliis autem Evangeliiis dicitur principi sacerdotum interroganti si ipse esset Filius Dei, non e contra respondisse. Sed quid dixit? *Vos dicitis*^b. Satis bene respondens. Si enim diceret, sicut vos intelligitis, mentiretur utique non se confitens Filium Dei, illi non ita de illo sentiebant; dicens autem, *vos dicitis*, vere locutus est. Quod enim non sapiebant, verbis dicebant, hoc ille verum esse confessus est.

III.

EJUSDEM ADUMBRATIONES IN EPISTOLAM I JOANNIS.

370 ✕ Cap. 1, v. 1 — *Quod erat ab initio, quod vidimus oculis nostris, quod audivimus*. Consequens Evangelium secundum Joannem, et conveniens etiam hæc Epistola principium spiritale continet. Quod ergo dicit *ab initio*, hoc modo presbyter exponebat, quod

principium generationis separatum ab opificis principio non est. Cum enim dicit *quod erat ab initio*, generationem tangit sine principio Filii cum Patre simul exstantis: erat ergo Verbum æternitatis significativum non habentis initium, sicut etiam Ver-

^a Marc. xiv, 61-62. ^b Matth. xxvi, 64. ✕ P. 999 ED. POTTER.

lum ipsum, hoc est Filius Dei secundum æqualitatem substantiæ unum cum Patre consistit, sempiternum est et infectum : quod semper erat Verbum, significatur dicendo, *in principio erat Verbum* ^a. Quod vero dixit, *quod vidimus oculis nostris*, Domini significat in carne præsentiam, *et manus*, inquit (ibid.), *nostræ contrectaverunt de verbo vitæ*. Non solum carnem ejus, sed etiam virtutes ejusdem Filii significat, sicut radius solis usque ad hæc infima loca pertransiens, qui radius in carne veniens palpabilis factus est discipulis. Fertur ergo in traditionibus, quoniam Joannes ipsum corpus quod erat extrinsecus tangens, manum suam in profunda misisse, et ei duritiam carnis nullo modo reluctatam esse, sed locum manui præbuisse discipuli. Propter quod et infert : *Et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ* : contrectabilis utique factus est qui venit in carne, sicut *et vita quæ manifestata est* (v. 2). Nam et in Evangelio sic dicit : *Et quod factum est, in ipso vita erat, et vita erat lux hominum* ^b. *Et nuntiamus*, inquit (ibid.), *vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, et palam facta vobis*. Patris appellatione significat, quoniam et Filius semper erat sine initio. *Quia Deus*, inquit (v. 5), *lumen est* ; non essentiam divinam exprimit, sed declarare volens majestatem Dei, quod melius est et excellentius apud homines proprie divinitati coaptavit. Sic et Paulus *lumen* vocans *inaccessibile* ^c. Sed et ipse Joannes in eadem ipsa Epistola, *Charitas*, inquit, *Deus est* ^d ; virtutes significans Dei, quoniam clemens est et misericors, et quia lumen, hoc est justos secundum profectum animi per charitatem constituit. Lumen ergo Deus qui est inenarrabilis secundum rationem substantiæ : *Et tenebræ*, inquit (ibid.), *in eo sunt nullæ*, hoc est nulla iracundia, nulla passio, nulla circa quemquam mali retentio nullum perdens, sed cunctis salutem tribuens. Lumen autem significat, vel præcepta legis, vel fidem, vel doctrinam. Tenebræ vero horum contraria, non veluti altera via sit. Una quippe via est secundum præcepta divina. Monas namque Dei opus est, dyas autem et quidquid præter monadem constat, ex vitæ perversitate contingit. *Et sanguis Filii ejus*, inquit (v. 7), *mundat nos*. **371** Doctrina quippe Domini quæ valde fortis est, sanguis ejus appellata est. *Quod si dixerimus quod non peccavimus, mendacem facimus eum, et verbum ejus non est in nobis* (v. 9). Doctrina ejus, videlicet sive verbum, veritas est. *Et si quis*, inquit (cap. II, v. 1), *peccaverit, consolatorem habemus ad Patrem Jesum Christum*. Sicut enim apud Patrem consolator est pro nobis Dominus ; sic etiam consolator est quem post assumptionem suam dignatus est mittere. Hæ namque primitivæ virtutes ac primo creatæ, immobiles existentes secundum substantiam et cum subjectis angelis et archangelis, cum quibus vocantur æquivoce, diversas operationes efficiunt. Sic etiam et Moyses Michael angeli virtutem per vicinum sibi et infimum angelum vocat. Similiter quoque in prophetis sanctis invenimus, sed Moysi quidem propinquus ac vicinus angelus apparuit. Exaudivit eum, et locutus ei Moyses, manifeste facie ad faciem. Aliis autem prophetis secundum operationem angelorum motus quidam fiebat, veluti audientium ac videntium. Idcirco et soli audiebant, solique cernebant, sicut et in Samuele manifestatur ^e ; Elisæus etiam solus audiebat vocem, qua vocatus est ^f. Si autem esset manifesta et communis vox, ab omnibus præsentibus audiretur ; nunc autem a solo in quo operabatur motus qui ab angelo fiebat, audita est. *Non solum autem*, inquit (v. 2), *pro nostris peccatis Dominus propitiator est, hoc est fidelium, sed etiam pro toto mundo* ; proinde universos quidem salvat, sed alios per supplicia convertens, alios autem spontanea assequentes voluntate, et cum honoris dignitate, *ut omne genu flectatur ei, cælestium, terrestrium et infernorum* ^g ; hoc est angeli, homines et animæ quæ ante adventum ejus de hac vita migravere temporali. *Et in hoc cognoscimus quoniam novimus eum, si mandata ejus custodiamus* (v. 3) ; qui enim intellectus est, utique et opera perficit quæ pertinent ad virtutis officium. Qui vero opera perficit, ✕ non continuo etiam intellectus (87) est. Potest enim esse reclarum operationum, non tamen intelligibilium sacramentorum cognitor ; demum sciens quædam opera perfici timore supplicii, quædam vero propter re-promissionem remunerationis, docet, perfectionem intellectualis hominis per charitatem opera completis : proinde subjungit ac dicit (v. 5) : *Qui vero custodit verbum ejus vere ; in hoc charitas Dei perfecta est. In hoc enim cognoscimus, quoniam in ipso sumus secundum fidem et secundum charitatem. Non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis a principio* (v. 7), per legem scilicet et prophetas. Ubi dicitur *unus est Deus*. Idcirco et infert (ibid.) : *Quoniam mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum autem dicit* (v. 8) : *Mandatum autem hoc est quod tenebræ transierunt, perversionis scilicet, et lumen verum ecce jam claruit ; secundum fidem scilicet, secundum intellectum, secundum testamentum, secundum præparata judicia in hominibus operans. Qui dicit se*, inquit (v. 9), *in lumine esse, in lumine dicit in veritate. Et fratrem suum*, inquit (ibid.), *odit. Fratrem videlicet dicit non solum proximum, sed et Dominum. Oderunt enim eum infideles, et non custodientes mandata ejus. Propter quod etiam infert* (v. 10) : *Qui diligit fratrem suum, in lumine permanet, et scandalum in eo non est. Deinde profectus et pro-*

✕ P. 1000. ED. POTTER. ^a Joan. I, 1 ^b Ibid. 3, 4. ^c I Tim. VI, 16. ^d I Joan. IV, 16. ^e I Reg. III, 3 seqq. ^f I I Reg. XIX. ^g Phil. II, 10.

(87) Gnosticus, ex Clementis dialecto.

vectiones significat animarum adhuc in carne positarum, et filiolos quidem vocare eos quibus sunt remissa peccata propter nomen Domini; nam multi solo credunt nomine. *Patres* autem perfectos appellat, eos qui intellexerunt quod erat ab initio, et intelligibiliter perceperunt (v. 13). Filium videlicet de quo supra dixit, quod erat ab initio. *Scribo*, inquit (ibid.), *vobis, juvenes, quia vicistis malignum*. Fortes juvenes contemnentes voluptates; malignum diaboli extollentiam significat. Filii autem cognoscunt Patrem, utpote qui ab idolis confugerunt, et ad unum Deum convocati sunt. *Quoniam mundus*, inquit (v. 15), *in maligno est*. Nonne mundus et omnia quæ in mundo sunt, creatura Dei dicuntur, et hæc valde bona? *Sed concupiscentia carnis et oculorum, et ambitio sæculi* (v. 16), quæ ex vitæ perversione contingunt, *non ex Patre, sed ex mundo est, et ex vobis*. *Idcirco et mundus pertransiet et concupiscentia ejus* (v. 17): *qui vero fecerit voluntatem Dei et mandata ejus, permanet in æternum*. *Ex nobis*, inquit (v. 19), *exierunt, sed non erant ex nobis*; neque angeli apostatæ, neque homines cadentes, *sed ut manifestentur quoniam non sunt ex nobis* (88). Clare satis discernit genus electorum et perditorum, et illud quidem quod in fide permanens, unctionem habet a sancto, quæ fit secundum fidem. Qui vero non permanet in fide, mendax est, et antichristus. *Qui dicit*, inquit (v. 22), *quia Jesus non est Christus*. Jesus enim Salvator et liberator et Christus rex: *qui negat Filium* (v. 23), ignorando eum, *nec Patrem habet*, neque cognoscit eum. Qui vero cognoscit **C** Filium et Patrem secundum scientiam novit; cum manifestatus fuerit Dominus, in secundo adventu, fiduciam habebit, et non confundetur. Quæ confusio est grande supplicium. *Omnis*, inquit (v. 29), *qui facit justitiam, ex Deo natus est, secundum fidem scilicet renatus*. (Cap. III, v. 1): *Propterea mundus non cognoscit nos, quoniam nec eum cognovit*. Mundum dicit sæculariter in deliciis viventes. *Dilectissimi*, inquit (v. 2), *nunc filii Dei sumus*, non naturali dilectione: sed quia patrem Deum habemus. Major quippe est charitas, ut cum nullam cognationem habeamus ad Deum, diligit nos tamen, et filios suos vocat. (Ibid.): *Et necdum claruit quod erimus*: hoc est ad qualem perventuri sumus gloriam: *Si enim manifestatus fuerit*, hoc est, si perfecti fuerimus, *similes ei erimus*, veluti requiescentes et justificati mundi in

A virtute, *ut ipsum vultum ejus videamus sicuti est*, comprehensibiliter. (V. 8): *Qui vero facit injuriam, ex diabolo est*, hoc est ex patre diabolo: eandemque consecretans et eligens. *Ab initio*, inquit (ibid.), *diabolus peccat*. Ab initio scilicet a quo peccare cœpit inconvertibiliter in peccando perseverans. *Omnis*, inquit (v. 9), *qui natus ex Deo est, non peccat, quia semen ejus in eo manet*. Verbum ejus videlicet in eo qui secundum fidem renatus est. (V. 10): *Sic filios Dei intelligimus sicut et filios diaboli*, similia diabolo eligentes; sic etiam ex maligno esse dicitur. (V. 15): *Omnis qui odit fratrem suum, homicida est*. In hoc enim secundum infidelitatem Christus moritur: recte itaque subjungit dicens (ibid.): *Et scitis quia omnis homicida et infidelis non habet vitam æternam in seipso manentem*. In mente quippe fideli vivens Christi permanet, *ipse enim pro nobis* (v. 16), hoc est pro credentibus, *animam suam posuit*; hoc est pro apostolis. Si ergo pro apostolis animam suam posuit, apostolos autem ejus dicit *semetipsos*, tanquam si diceret, *nos*, inquam, apostoli, propter quos animam suam posuit, *debemus pro fratribus animas ponere* (ib.), salus quippe proximorum, apostolorum erat gloria, *quia major est*, inquit (v. 20), *Deus corde nostro*, hoc est virtus Dei conscientia quæ subsequetur animam, propter quod subjungit et dicit (ibid.): *Quoniam cognoscit omnia*. (V. 21): *Charissimi, si cor nostrum non redarguat nos, fiduciam habebit apud Deum*. (Cap. IV, v. 2): *In hoc cognoscimus quia manet in nobis, de spiritu quem dedit nobis secundum episcopatum, scilicet et providentiam futurorum*. *Perfecta*, inquit (v. 18), *charitas ✕ foras mittit timorem*. Perfectio namque fidelis hominis charitas est. *Iste est*, inquit (cap. V, v. 6), *qui venit per aquam et sanguinem*; et iterum (v. 7), *quia tres sunt qui testificantur, spiritus, quod est vita, et aqua, quod est regeneratio ac fides, et sanguis, quod est cognitio, et hi tres unum sunt*. In Salvatore quippe, istæ sunt virtutes salutiferæ, et vita ipsa in ipso Filio ejus existit. (V. 14): *Et hæc est confidentia quam habemus ad eum, quia si quid petierimus secundum voluntatem ejus, audiet nos*. Non absolute dixit quod petierimus, sed quod oportet petere. (V. 19): *Et mundus omnis in maligno constitutus est*; non creatura, sed sæculares homines, et secundum concupiscentias viventes. (V. 20): *Et Filius Dei venit, et dedit nobis intellectum, secundum fidem scilicet advenientem in nos, qui etiam Spiritus sanctus appellatur*.

IV.

EJUSDEM ADUMBRATIONES IN EPISTOLAM II JOANNIS.

Secunda Joannis Epistola, quæ ad virgines scripta est, simplicissima est. Scripta vero est ad quamdam Babyloniam *Electam* nomine, significat autem

electionem Ecclesiæ sanctæ. Astruit in hac Epistola persecutionem fidei extra charitatem non esse, et ut nemo dividat Jesum Christum; sed unum cre-

✕ P. 1001 ED. POTTER.

(88) Lapsi et apostatæ.

dere Jesum Christum venisse in carne. Nam qui habet Filium in intellectu perceptibiliter, et Patrem quoque cognoscit et magnitudinem virtutis ejus sine initio temporis operantem intelligibiliter mente continet. *Si quis venit ad vos, inquit (v. 10), et hanc doctrinam non portat, non suscipiatis eum in domum, et Ave ne dixeritis ei; qui enim dixerit Ave, communicat operibus ejus malignis.* Tales salutare prohibet et in hospitium suscipere. Hoc enim in

A hujusmodi non est inhumanum, sed nec conquerere vel condisputare cum talibus admonet qui non valent intelligibiliter divina tractare, ne per eos traducantur a doctrina veritatis, verisimilibus inducti rationibus. Arbitror autem, quia et orare cum talibus non oportet, quoniam in oratione quæ fit in domo, postquam ob orando surgitur, salutatio gaudii est et pacis indicium.

—

V.

ΕΚ ΝΙΚΗΤΟΥ (89) ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΙΣ ΙΩΒ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ.

EX NICETÆ CATENA IN JOB.

(Cap. I, vers 21.)

—

372 Jobi autem verba sic elegantius intelligi possunt: *nudus a vitio et peccato, quasi ex utero matris e terra in initio formatus sum, nudus in eadem revertar; non autem a possessionibus, hoc enim parvum et vulgare esset, sed a vitio et peccato, et a tenebricoso idolo, quod eos excipit qui injuste vixerunt. Juxta vero illud, quod omnibus in promptu ac familiare est, cuncti nascimur nudi, itemque nudi effermur, fasciis solis, quæ humanis mortuorum corporibus adhibentur, devincti. Etenim vitam Deus nobis aliam præparavit, et præsentem pro curriculi via ad eam instruxit; eas demum pro viatico possessiones constituens, quæ necessitati inservirent: cum hanc vero viam semel emensi fuerimus, facultatum et divitiarum ✕ omnis comitatus nos deserit. Eorum enim, quæ in vita habuimus, nihil nostrum dici potest, una excepta pietate, cujus est nostra certa possessio; hanc mors ingruens nobis non eripiet, rebus autem omnibus aliis quamvis invites, nos exuet. Opes quidem ad hanc vitam sustinendam accepimus, atque harum solo fructu decerpto, demigrat unusquisque exiguum vitæ monumentum relinquens; hoc demum est felicitatis omnis extremum, hic cunctorum bonorum quæ sunt in vita exitus. Recte igitur infans, ut matris utero caput extulit, non e risu, sed a lamentis statim incipit; flebili enim voce, vitæ propemodum indignatur, quæ exitiosa ac letalia munera, a primo exordio degustanda ei proponit. Simulatque enim editus in lucem et susceptus est, manus pedesque ejus fasciis constringuntur et vinculis impeditus uberibus potitur. O vitæ primordium, mortis prodromum! Numer est infans ad vitam ingressus, nec interposita*

B Ἄλλὰ τὰ τοῦ Ἰὼβ κομψότερον μὲν οὕτω νοητέον γυμνὸς κακίας καὶ ἁμαρτίας, ὡς ἐκ κοιλίας μητρὸς, ἐκ τῆς γῆς κατ' ἀρχᾶς διεπλάσθη, γυμνὸς εἰς τὴν γῆν καὶ ἀπελεύσομαι γυμνὸς οὐ κτημάτων, τοῦτο γὰρ μικρὸν τε καὶ κοινόν, ἀλλὰ κακίας καὶ πονηρίας, καὶ τοῦ ἐπομένου τοῖς ἀδίκως βιώσασιν ἀειδοῦς εἰδώλου· κατὰ δὲ τὸ πρόχειρον, πάντες ἄνθρωποι καὶ γυμνοὶ γεννώμεθα, καὶ γυμνοὶ πάλιν ἐκφερόμεθα, τοῖς ἐνταφίοις μόνοις σπαργάνοις δεσμούμενοι. Ἄλλον γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς προηυτρέπισε βίον, καὶ τοῦ πρὸς ἐκεῖνον δρόμου τὴν παρούσαν ζωὴν ὁδὸν κατεσκεύασε, τὰς παρὰ τῆς κτήσεως χρείας εἰς ἐφόδια μόνον τῆς ὁδοῦ κατατάξας· ταύτην δὲ ἡμῖν τὴν ὁδὸν ἐξεληθοῦσιν ὁ τῶν κτηθέντων ἀσυνόδευτος πλοῦτος. Οὐδὲν γὰρ ὧν ἐσχήκαμεν, ἔχομεν ἴδιον, ἐνὸς κτήματος μόνον τῆς εὐσεβείας ἐσμὲν ἰδιοκτήτορες· ταύτην ἡμᾶς θάνατος ἐπελθὼν οὐ σιλήσει, τῶν ἄλλων δὲ ἀπάντων ἐκθαλεῖ καὶ μὴ θέλοντας εἰς ὑποκατάστασιν γὰρ τὴν βιωτικὴν πάντες παρελάβομεν κτήσιν, καὶ μόνον ταύτης τὴν χρῆσιν ἕκαστος καρπιωσάμενος ἄπεισι, βραχὺ παρὰ τοῦ βίου κομιζόμενος μνήμα· τοῦτο γὰρ πάσης εὐτημερίας τὸ τέλος, τοῦτο τῶν βιωτικῶν ἀγαθῶν τὸ συμπέρασμα. Καλῶς ἄρα τὸ βρέφος, τῆς γαστρὸς παρακύψαν, θρήνων εὐθέως, οὐ γέλωτος ἄρχεται· κλαίει γὰρ ὡσπερ τοῦ βίου καταβοῶν, παρ' οὗ θνησιμαίων ἐκ προσιμίον ἀπογεύεται δῶρων· τεχθὲν γὰρ χεῖρας εὐθέως σπαργανοῦται, καὶ πόδας, καὶ δεσμοῖς ἐνειλημένον ἀπολαύει τῆς θηλῆς. Ὡ προσιμίου ζωῆς, προδρόμου νεκρώσεως! Ἄρτι τὸ βρέφος εἰς ζωὴν παρελήλυθε, καὶ νεκρῶν εὐθέως αὐτῷ στολισμὸς προσηγέθη· ὑπομνήσκει γὰρ τοῦ τέλους τοὺς τεχθέντας ἡ φύσις. Διὸ καὶ τὸ παιδίον γεννηθὲν ἀποδύρεται, καθάπερ τῇ μητρὶ διὰ τοῦ θρήνου βοῶν· Τί με πρὸς ταύτην, ὦ μη-

✕ P. 1002 ED. POTTER.

(89) Ἐκ Νικητοῦ. Prima fragmenti hujusce sententia occurrit superius in *Strom.* IV, pag. 636: Ἰὼβ δὲ ὁ δίκαιος, Αὐτὸς, φησὶ, γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ· οὐ κτημάτων γυμνὸς, (τοῦτο μὲν γὰρ μικρὸν τε καὶ κοινόν) ἀλλ' ὡς δίκαιος, γυμνὸς ἄπεισι κακίας τε καὶ

ἁμαρτίας, καὶ τοῦ ἐπομένου τοῖς ἀδίκως βιώσασιν ἀειδοῦς εἰδώλου. Quæ sequuntur, non tam ipsius Clementis esse videntur, quam alterius cujuscumque auctoris, cujus nomen e Nicetæ Catena excidit quod in hujusmodi operibus sæpe alias fit.

τερ, τὴν ζωὴν ἀπεκύησας, ἐν ἣ τοῦ ζῆν ἡ προσθήκη
προκοπή πρὸς τὸν θάνατον; Τί με πρὸς πολυτάραχον
αἰῶνα παρήγαγες, ἐν ᾧ τεχθέντι μοι τὰ προοίμια τὰ
σπάργαν; Τί με τοιοῦτω παραδεδῶκας βίω, ἐν ᾧ καὶ
νεότης ἐλεεινὴ τρυχομένη πρὸ γήρωσ, καὶ γῆρας
φευχτὸν, ὡς ἐπιθανάτιον; Δεινὸν, ὦ μήτερ, τοῦ βίου
τὸ στάδιον, θάνατον ἔχον τῶν τρεχόντων καμπτήρα.
Πικρὰν τὴν βιωτικὴν ὁδοιποροῦμεν ὁδὸν, τάφον
ἔχουσαν τῶν ὁδεύόντων κατάλυμα· χαλεπὸν τὸ τῆς
ζωῆς διαπλέομεν πέλαγος, ἄδην γὰρ ἔχει πειρατὴν
ἐφεστῶτα. Μόνος ἐν ἅπασι γυμνὸς γεννᾶται ὁ ἄνθρω-
πος, οὐχ ὄπλον, οὐχ ἔνδυμα συγγενώμενον σχῶν·
οὐχ ὡς τῶν ἄλλων ζώων ἐλάττων, ἀλλ' ὅπως ἡ μὲν
γύμνωσις, καὶ τὸ μηδὲν συνεπάγεσθαι, κατασκευάζη
σοι μέριμναν· ἡ μέριμνα δὲ τὸ σοφὸν ἐκπομπεύσῃ,
τὴν ἀργίαν ἐκβάλῃ, εἰσαγάγῃ τὰς τέχνας δι' ἔνδειαν,
γεννήσῃ μηχανῶν ποικιλίας. Ὁ γὰρ γυμνὸς πολυ-
μήχανος, ὡσπερ κέντρῳ τῇ χρεῖα νυσοῦμενος, πῶς
ὕετοῦς ἀποφύγῃ, πῶς σοφίσσῃται κρύος, πῶς πληγὰς
ἀντιφράξῃται, πῶς γεωργήσῃ τὴν γῆν, πῶς φοβήσῃ
θηρία, πῶς δαμάσῃ τὰ δυνατώτερα. Βρεχόμενος,
ὄροφὴν ἐτεχνήσατο· βιγῶσας, ἐπενόησεν ἔνδυμα·
πληττόμενος μεμηχάνηται θώρακα· ἀκάνθαις τὰς
χεῖρας γυμνὰς ἐν γεωργίαις αἰμάσσω, ἐμελέτησεν
ὀργάνων βοήθειαν· γεγυμνωμένος θηρίοις εἰς βρωμα,
εὔρεν ἐκ φόβου τέχνην, τὰ φοβοῦντα φοβοῦσαν. Ἄλλην
ἐξ ἄλλης ἐγέννησεν ἡ γύμνωσις σύνεσιν, ὡς εἶναι
καὶ τὴν γύμνωσιν δῶρον καὶ χάριν δεσποτικὴν. Γυμ-
νὸς οἶν καὶ ὁ Ἰώβ καταστὰς χρημάτων, κτημάτων,
εὐτεκνίας, πολυτεκνίας, καὶ πάντα ἐν βραχεῖ ἀποδα-
λῶν, τὴν εὐχάριστον ταύτην φωνὴν ἐξεβόησεν· *Γυμ-
νὸς ἐξῆλθον ἐκ μητρὸς, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι
ἐκεῖ, πρὸς Θεὸν δηλαδὴ καὶ τὴν μακαρίαν λῆξιν ἐκεῖ-
νην καὶ ἀνάπαυσιν.*

mentorum adminiculum excogitavit; nudus ✕ existens et esca belluis, artem commentus est, quæ
formidabilibus formidinem incuteret. Aliam ex alia solertiam nuditas genuit, ut jam nuditas donum sit
Domini, et gratia ab illo concessa. Nudatus igitur Job opibus suis, possessionibus, præclara et nume-
rosa sobole, et brevi spatio his omnibus spoliatus, hac plena grati animi voce exclamavit: *Nudus egres-
sus sum ex utero, nudus etiam revertar illuc, nimirum ad Deum et beatorum sortem et requiem.*

VI.

EX NICETÆ CATENA IN JOB (90).

(Cap. xxiv, v. 7.)

Χρῆμα τῶν ἄλλων ἀπάντων ὅτι μάλιστα τιμαλφέ-
στατον ἡ ἀταραξία· τοιοῦτον ἡμῖν ὁ λόγος ὑπογράφει
τὸν μακάριον Ἰώβ. Εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ· *Τίς
ἀνὴρ ὡσπερ Ἰώβ, πίνων μυκτηρισμὸν ὡς ὕδωρ;*
Ἀξιοζήλωτος γὰρ ἀληθῶς, καὶ παντὸς, οἶμαι, θαύ-
ματος ἄξιος, εἰ πρὸς τοῦτό τις ἔχει μακροθυμίας, ὡς
εὐκόλως δύνασθαι διαθλεῖν τὴν ἐκ τοῦ πλεονεκτηεῖσθαι
ὀριμεῖαν ἀληθῶς, καὶ οὐ τοῖς τυχοῦσιν εὐκαταγώνι-
στον λύπην.

✕ P. 1005 ED. POTTER.

(90) Alia hujus et præcedentis fragmenti versio
exstat in Pauli Comtoli Catena in Jobum, ubi de
posteriori p. 451 observat, interpretationem hanc

A mora mortuorum pennis amicitur: natura enim
finis memoriam revocat iis qui nascuntur. Huc per-
tinet editi infantis ejulatus, flebili quasi voce, apud
matrem lamentantis: Cur me in hanc vitam, mater,
enixa es, in qua vitæ prorogatio ad mortem est
progressio? Cur me in multarum turbarum sæcu-
lum introduxisti, in quo mihi nato fasciæ sunt
exordia? Cur hujusmodi me vitæ addixisti, in qua
et juvenus miseranda, ante senium malis attrita
et confecta, et senectus, ut exitiosa, fugienda? For-
midabile, o mater, et grave est hujus vitæ stadium,
cujus meta est currentium interitus. Calamitosam
vitæ viam ambulamus, quæ sepulturam habet pro
diversorio; difficile atque infestum vitæ pelagus na-
vigamus, cui infernus tanquam pirata, imminet.
B Solus ex omnibus homo nudus gignitur, nullo vel ar-
morum vel indumentorum connato genere prote-
ctus; non ideo, quod sit cæteris animantibus infe-
rior, sed ut nuditatis nostræ consideratio, et quod
nihil in mundum invexerimus, studium in nobis
procreet; studium vero et sollicitudo prudentiam
pandat, socordiam procul ablegat, artes ad vitan-
dam egestatem introducat et artificiorum diversita-
tes progignat. Qui enim nudus est, indigentia tan-
quam stimulo impulsus, multa invenit et fabrica-
tur, quomodo pluvix declinandæ, quomodo frigus
prudenter arcendum, quomodo ad repellendos
ictus muniri oportet, quomodo terra colenda, quo-
modo feris metus incutiendus, et quomodo robu-
stiora animalia domanda sint. Quamobrem pluvia
perfusus tecta fabricavit; frigore vehementiore
afflictus, indumenta excogitavit; ictus ac vulnera-
tus, thoracem invenit; cum manus in agricolatione
occupatæ spinis cruentarentur, rusticorum instru-
mentorum adminiculum excogitavit; nudus ✕ existens et esca belluis, artem commentus est, quæ
formidabilibus formidinem incuteret. Aliam ex alia solertiam nuditas genuit, ut jam nuditas donum sit
Domini, et gratia ab illo concessa. Nudatus igitur Job opibus suis, possessionibus, præclara et nume-
rosa sobole, et brevi spatio his omnibus spoliatus, hac plena grati animi voce exclamavit: *Nudus egres-
sus sum ex utero, nudus etiam revertar illuc, nimirum ad Deum et beatorum sortem et requiem.*

D 373 Animi tranquillitas rerum omnium longe pre-
tiosissima est: talem nobis hic tractatus Jobum
pro exemplari proponit; dictum enim est de eo:
Quis vir ut Job, bibens subsannationem sicut aquam?
Vere etiam æmulatione et omni admiratione dignus
censendus est, si eo tolerantix quis pervenerit, ut
cum mærore, ex injuria illata re ipsa acerbo, et qui
obviis quibusque rebus expugnari non potest, facile
certare valeat.

Clementis totidem verbis usurpatam esse a Cyrillo
Alex., sub ejus nomine exstat in Catena Nicetæ.

VII.

EX NICETÆ CATENA IN MATTHEUM.

(Cap. v, v. 42.)

Eleemosynæ faciendæ, at cum iudicio, et iis qui A digni sunt, ut retributionem inveniamus Altissimi. Væ autem habentibus, et hypoerisi accipientibus, aut sese ipsos juvare valentibus, et ab aliis auxilium emendicare volentibus. Qui enī habuerit, ac per hypoerisim aut desidiam acceperit, condemnabitur.

Ποιητέον ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως, καὶ τοῖς ἀξίοις, ἵνα εὐρωμεν ἀνταπόδομα παρὰ τοῦ Ὑψίστου. Οὐαὶ δὲ τοῖς ἔχουσι, καὶ ἐν ὑποκρίσει λαμβάνουσιν, ἢ δυναμένοις βοηθεῖν ἑαυτοῖς, καὶ λαμβάνειν παρ' ἐτέρων βουλομένοις! ὁ γὰρ ἔχων καὶ δι' ὑπόκρισιν ἢ ἀργίαν λαμβάνων κατακριθήσεται.

✕ *Ex eadem in cap. xiii, v. 31, 32.*

Annuntiatus regni cœlorum sermo acer quidem ac mordax, quemadmodum sinapi, ac choleram digerens, id est iracundiam; et phlegma incidens, id est superbiam, ex quo sermone vera animæ sanitas, ac perpetuum temperamentum oritur. Ad tantum autem incrementum germen sermonis pervenit, ut nata ex eo arbor sit: quæ utique esse possit ubique terrarum stabilita Christi Ecclesia, ut omnia impleat sic, ut in ramis ejus inhabitent volucres cœli, angeli videlicet Dei ac sublimes animæ.

Ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταγγελτικὸς λόγος δριμύς μὲν ἔστι καὶ δηκτικὸς, καθάπερ τὸ σίναπι, καὶ τῆς χολῆς βιωτικὸς, τουτέστι τοῦ θυμοῦ, καὶ τοῦ φλέγματος διακοπτικὸς, τουτέστι τοῦ τυφου, ἐξ οὗ λόγου ἡ ἀληθῆς τῆς ψυχῆς ὑγίεια, καὶ ἡ αἰδῖος εὐκρασία περιγίνεται. Εἰς τοσαύτην δὲ αὐξήν ἡ φυὴ τοῦ λόγου προῆλθεν, ὡς τὸ ἐξ αὐτοῦ φύον δένδρον (τοῦτο δ' ἂν εἴη ἡ πανταχοῦ γῆς ἰδρυμένη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία) τὰ πάντα πληρῶσαι, ὥστε ἐν τοῖς κλάδοις αὐτῆς κατασκηνῶσαι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἀγγέλους δηλαδὴ θείους καὶ μετεώρους ψυχὰς (91)

Ex eadem in cap. xii, v. 46.

Margarita est etiam pellucida et mundissima Jesus, quem ex divino fulgore Virgo concepit: quemadmodum enim margarita in carne et concha, ac liquore existens corpus videtur esse lucidum ac liquidum, lucis ac spiritus plenum, ita et incarnatum Deus verbum lux est spiritualis per lucidum ac liquidum corpus fulgens.

Ἔστι μαργαρίτης καὶ ὁ διαυγῆς καὶ καθαρῶτατος Ἰησοῦς, ἐν ἐξ ἀστραπῆς τῆς θείας ἡ Παρθένος ἐγέννησεν. Ὡς περὶ γὰρ ὁ μαργαρίτης, ἐν σαρκὶ καὶ ὀστρεῖῳ καὶ ἐν ὑγροῖς γενόμενος, σῶμα ἔοικεν εἶναι ὑγρὸν καὶ διειδὲς, φωτὸς καὶ πνεύματος γέμον, οὕτω καὶ ὁ σαρκωθεὶς Θεὸς λόγος, φῶς ἔστι νοερὸν, διὰ φωτὸς καὶ ὑγροῦ ἐκλάμψας σώματος (92).

VIII.

EX CATENA IN S. LUCAM A CORDERIO EDITA.

CAP. III, v. 22. Non hic hominis, sed colum- C bæ similitudinem Deus assumpsit; quia volebat nova quadam apparitione Spiritus per columbæ similitudinem, simplicitatem ac mansuetudinem declarare.

CAP. XVI, v. 17. Forte autem per *iota* et per *apicem* justitia ejus clamat, si *recti ad me veneritis, et ego recta ad vos veniam; sin obliqui, et ego oblique, dicit Dominus virtutum*^a; insinuans implicatas et obliquas peccatorum esse vias. Nam recta naturæ-

que consentanea via quæ per *iota Iesu* insinuatur, est ipsa ejus bonitas, quæ fideles ex auditu, sine cespitatione constanter dirigit. *Non itaque præteribit a lege iota unum aut unus apex*, hoc est, neque a rectis et probis mutuæ repromissiones: neque ab obliquis et injustis, quæ illis interminata est pœna. *Benefacit enim Dominus bonis, declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem*^b.

IX.

FRAGMENTA

EX CLEMENTIS ALEXANDRINI LIBRIS ΥΠΟΤΥΠΩΣΕΩΝ.

Ex lib. III. — Ap. Œcum. in I ad Cor., xi, 10.

Propter angelos. Angelos dicit justos ac probos D viros. Operiatur ergo, ne ad stuprum eis offendi-

διὰ τοὺς ἀγγέλους. Ἀγγέλους φησὶ τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους. Κατακαλυπτέσθω οὖν, ἵνα μὴ εἰς πορ-

✕ P. 1004 ED. POTTER. ^a Psal. xvii, 27. ^b Psal. cxiv, 5.(92) Simile quid in eodem Clementis *Pædag.* lib. II, cap. 12, reperias.(91) His quodammodo respondent, quæ in Clementis nostri *Pædag.* lib. I, cap. 11, leguntur.

νείαν αὐτοὺς σκανδαλίση· οἱ γὰρ ὄντως καὶ ἐν **A**culo : nam et qui vere in coelis sunt angeli, ipsam
οὐρανοῖς ἄγγελοι καὶ κατακεκαλυμμένην αὐτὴν βλέ- licet tectam intuentur.
πουσιν.

Ex lib. IV. — Ap. eundem in II ad Cor. v. 16.

Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν.
Ὡσπερ ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα ἐστὶ τὸ ἐν ἁμαρτίαις,
καὶ τὸ ἔξω τούτων οὐ κατὰ σάρκα· οὕτω καὶ τοῦ Χρι-
στοῦ τὸ κατὰ σάρκα τὸ εἶχειν τοῖς φυσικοῖς πάθεσι,
τὸ μὴ εἶχειν δὲ οὐ κατὰ σάρκα· ἀλλ' ὥσπερ, φησὶν,
ἐκεῖνος ἀπηλλάγη, οὕτω καὶ ἡμεῖς.

*Porro etiam si cognovimus Christum secundum
carnem. Quemadmodum apud nos secundum carnem
esse, dicitur esse in peccatis; et sine his esse, di-
citur esse non secundum carnem : ita quoque apud
Christum secundum carnem esse dicitur, naturali-
bus subjici affectionibus; non subjici vero, esse non
secundum carnem. Sed quemadmodum ille, inquit,
liberatus est, sic et nos.*

Ex lib. IV. — Ap. eundem in II ad Cor. vi, 11.

Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλατύνεται. Εἰς τὸ πάντα δι- **B**
δάξαι ὑμᾶς. Ὑμεῖς δὲ στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγ-
χνοις ὑμῶν, τουτέστιν, ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ, ἣ
ἀγαπᾷν με ὀφείλετε.

*Cor nostrum dilatatum est. Ut vos omnia docere-
mus; sed vos angusti estis in visceribus vestris,
hoc est, in dilectione erga Deum, qua me diligere
debetis.*

✕ *Ex lib. V. — Ap. eundem in Ep. ad Galatas, v, 24.*

Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα. Καὶ τί λέγω, φη-
σὶν, ἐν καθ' ἐν ἀρετῆς εἶδος; εἰσὶ γὰρ τινὲς οἱ καὶ
ἐσταύρωσαν ἑαυτοὺς, ὅσον πρὸς τὰ πάθη, καὶ τὰ πάθη
ὅσον πρὸς ἑαυτούς. Κατὰ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν οὐ
παρέλκεται τὸ δέ. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι, τεί-
νοντες, τὴν ἑαυτῶν σάρκα ἐσταύρωσαν.

*Hi autem Christi carnem. Et quid singulatim, in-
quit, virtutum species recenseo? Sunt enim quidam
qui seipsos crucifixerunt quoad affectus, et affectus
quoad seipsos. Juxta hanc interpretationem δὲ non
est paracon, sed sensus est : οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, id
est qui vero tendunt ad Christum, suam carnem
crucifixerunt.*

Ex libro V. — Ap. Moschum Prati spiritualis cap. 176.

Ναὶ ἀληθῶς ἐβαπτίσθησαν (οἱ ἀπόστολοι), καθὼς **C**
Κλήμης ὁ Στρώματεὺς ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν
Ἑποτυπώσεων μέμνηται. Φησὶ γὰρ, τὸ ἀποστολικὸν
ῥητὸν ἐξηγούμενος τὸ λέγον, *Εὐχαριστῶ, ὅτι μη-
δένα ὑμῶν ἐβάπτισα*· « Χριστὸς λέγεται Πέτρον μόν-
ον βεβαπτισέναι, Πέτρος δὲ Ἀνδρέαν, Ἀνδρέας Ἰά-
κωβον καὶ Ἰωάννην, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς λοιπούς. »

*Sane illi (apostoli) baptizati sunt, sicut et Cle-
mens Stromateus meminit in quinto Hypotyposeon.
Apostolicum enim illud dictum exponens quo dicitur :
Gratias ago Deo, quia neminem vestrum bapti-
zavi, « Christus, inquit, dicitur Petrum solum ba-
ptizasse, Petrus Andream, Andreas Jacobum et
Joannem, illi autem reliquos. »*

Ex lib. VI. — Ap. Euseb. Hist. eccl., II, 1.

Κλήμης δὲ ἐν ἕκτῳ τῶν Ἑποτυπώσεων γράφων
ὡδε παρίστησι. Πέτρον γὰρ φησὶ καὶ Ἰάκωβον καὶ
Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ
ὑπὸ τοῦ Κυρίου προτετιμημένους, μὴ ἐπιδικάζεσθαι
δόξης, ἀλλ' Ἰάκωβόν τὸν δίκαιον ἐπίσκοπον Ἱεροσο-
λύμων ἐλέσθαι.

*Clemens certe in sexto Institutionum libro ita tra-
dit. Ait enim, post Servatoris ascensum, Petrum,
Jacobum et Joannem, quamvis Dominus cæteris
ipsos prætulisset, non idcirco de primo honoris
gradu contendisse, sed Jacobum cognomine Justum
Jerosolymorum episcopum elegisse.*

374 *Ex eodem libro VI. — Ap. Euseb., ibid. c. 15.*

Οὕτω δὲ ὅν ἐπιδημήσαντος αὐτοῖς τοῦ θεοῦ λό- **D**
γου, ἡ μὲν τοῦ Σίμωνος ἀπέσθη καὶ παραχρῆμα καὶ
τῷ ἀνδρὶ καταλέλυτο δύναμις· τοσοῦτο δ' ἐπέλαμψε
ταῖς τῶν ἀκροατῶν τοῦ Πέτρου διανοίαις εὐσεβείας
φέγγος, ὡς μὴ τῇ εἰσάπαξ ἰκανῶς ἔχειν ἀρκεῖσθαι
ἀκοῇ, μηδὲ τῇ ἀγράφῳ τοῦ θεοῦ κηρύγματος διδα-
σκαλίᾳ· παρακλήσεσι δὲ παντοίαις Μάρκον, οὗ τὸ
Εὐαγγέλιον φέρεται, ἀκόλουθον ὄντα Πέτρου, λιπαρή-
σαι, ὡς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπόμνημα τῆς διὰ λόγου
παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείψαι διδασκαλίᾳ· μὴ
πρότερον τε ἀνιέναι ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ
ταύτη αἰτίους γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρ-
κον Εὐαγγελίου γραφῆς. Γνόντα δὲ τὸ πραχθὲν, φασὶ

*Igitur cum Dei doctrina Romanos adventu suo
illustrasset, Simonis quidem vis ac potentia cum
ipso simul auctore brevi extincta atque deleta est.
Tantus autem veritatis fulgor emicuit in mentibus
eorum, qui Petrum audierant, ut parum haberent
semel audisse, nec contenti essent cælestis verbi
doctrinam viva voce, nullis traditam scriptis acce-
pisse : sed Marcum Petri sectatorem cujus hodie
exstat Evangelium, enixe orarent ut doctrinæ illius,
quam auditu acceperant, scriptum aliquod monu-
mentum apud se relinqueret. Nec prius destiterunt,
quam hominem expugnassent, auctoresque scri-
bendi illius quod secundum Marcum dicitur, Evang-*

geli exstitissent. Quod cum Petrus per revelationem sancti Spiritus cognovisset, delectatus ardenti hominum studio, librum illum auctoritate sua comprobasse dicitur, ut deinceps in ecclesiis legeretur. Refertur id a Clemente in sexto *Institutionum* libro.

Ex eodem libro. — Ap. Euseb. ibid.

✠ Tunc etiam, ut divina tradit Scriptura, Herodes cum Jacobi cædem gratissimam esse Judæis videret, Petrum quoque adortus est. Quem in vincula conjectum capitali supplicio jam addicturus erat, nisi Petrus divina virtute, angeli scilicet notu apparentis auxilio, præter omnium spem vinculis liberatus, ad prædicationis ministerium dimissus fuisset.

Ex eodem libro. — Ap. Euseb. Hist. eccl. vi, 14.

Idem (Clemens) in libris *Υποτυπώσεων*, omnium, ut uno verbo dicam, utriusque Testamenti Scripturarum compendiosam instituit enarrationem, ne illis quidem prætermisissis Scripturis, de quibus inter multos ambigitur. Judæ Epistolam et Barnabæ, ac reliquas catholicas Epistolas intelligo, et Revelationem quæ dicitur Petri. Epistolam autem ad Hebræos Pauli quidem esse affirmat, sed Hebraico sermone, utpote ad Hebræos, primum scriptam fuisse; Lucam vero eandem Græco sermone studiose interpretatum, Græcis hominibus edidisse. Quare in ea epistola et in Actibus apostolorum eundem dictionis colorem reperiri. Hanc vero omissam fuisse observat.

Ex lib. VII. — Ap. eundem, in I ad Tim. ii, 6.

Temporibus suis. Hoc est quando recte se habebant homines ad fidem.

Καιροῖς ἰδίοις. Τουτέστιν, ὅτε ἐπιτηδείως εἶχον πρὸς τὴν πίστιν οἱ ἄνθρωποι.

Cap. iii, v. 16.

Visus est ab angelis. (O mysterium! Nobiscum viderunt angeli Christum, cum prius non vidissent.) Non sicut ab hominibus.

Ὁφθη ἀγγέλοις. (Ὁ μυστήριον! Μεθ' ἡμῶν εἶδον οἱ ἄγγελοι τὸν Χριστὸν, πρότερον οὐχ ὁρῶντες.) Οὐχ ὡς ταῖς ἀνθρώποις.

Cap. v, v. 8.

Et maxime domesticis. Suis et domesticis providet, qui non solum curam habet eorum, quæ aliquo modo contingunt, sed et sui ipsius, proprios amputando affectus.

Καὶ μάλιστα τῶν οικείων. Τῶν ἰδίων καὶ τῶν οικείων προνοεῖ, ὃ μὴ μόνον τῶν προσηκόντων προνοῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἐκκόπτειν τὰ πάθη.

Cap. v, v. 10.

Si sanctorum pedes lavit. Hoc est si extrema ministeria sanctis absque rubore exhibuit.

Εἰ ἁγίων πόδας ἐνίψε. Τουτέστιν εἰ τὰς ἐσχάτας ὑπηρεσίας τοῖς ἁγίοις ἀναπαισχύντως ἐξετέλεσεν.

Cap. v, v. 21.

Sine præcipitatione iudicii. Hoc est cavens ne ad aliquid impingendo, subjiararis iudicio et ultioni inobedientiæ.

Χωρὶς προκρίματος. Τουτέστιν ἄνευ τοῦ εἰς τι πταίσαντα ὑποπεσεῖν τῇ κρίσει καὶ τῇ τῆς παρακοῆς κολάσει.

Cap. vi, v. 13.

Qui testatus est sub Pontio Pilato. Testatus est per ea quæ fecit, quod ipse esset Christus Filius Dei.

Τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου. Ἐμαρτύρησε γὰρ δι' ὧν ἔπραττεν, ὅτι ζυτός ἐστιν ὁ Χριστός ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

τὸν Ἀπόστολον, ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ Πνεύματος, ἡσθῆναι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ, κυρῶσαι τε τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς Ἐκκλησίαις. Κλήμης ἐν ἑκτῷ τῶν *Υποτυπώσεων* παρατίθεται τὴν ἱστορίαν.

Τοτηνικαῦτα δὲ, ὡς φησιν ἡ θεία Γραφή, ἰδὼν Ἡρώδης ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰακώβου ἀναιρέσει ὅτι δὴ πρὸς ἡδονῆς εἶη τὸ πραχθὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ἐπιτίθεται καὶ Πέτρῳ. Δεσμοῖς τε αὐτὸν παραδοὺς, ὅσον οὕτω καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ φόνον ἐνήργησεν ἂν, εἰ μὴ διὰ θείας ἐπιφανείας ἐπιστάντος αὐτῷ νύκτωρ ἀγγέλου, παραδόξως τῶν εἰργμῶν ἀπαλλαγείς, ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος ἀφεῖται διακονίαν.

Ἐν δὲ ταῖς *Υποτυπώσεσι*, ξυνηλόντα εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου Γραφῆς ἐπιτετμημένας πεποιήται διηγήσεις, μὴδὲ τὰς ἀντιλεγόμενας παρελθόν· τὴν Ἰούδα λέγω καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς Ἐπιστολάς· τὴν τε Βαρνάβα καὶ τὴν Πέτρου λεγομένην ἀποκάλυψιν. Καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ Ἐπιστολὴν Παύλου μὲν εἶναι φησι, γεγράφθαι δὲ Ἑβραίοις Ἑβραϊκῇ φωνῇ· Λουκᾶν δὲ, φιλοτίμως αὐτὴν μεθερμηνεύσαντα, ἐκδοῦναι τοῖς Ἕλλησιν. Ὅθεν τὸν αὐτὸν χρωτὰ εὐρίσχεσθαι, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν, ταύτης τε τῆς Ἐπιστολῆς καὶ τῶν *Πράξεων*· μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ *Παῦλος ἀπόστολος*, εἰκότως.

inscriptionem *Paulus apostolus*, recte atque ordine

Idem in II ad Tim. II, 2.

Διὰ πολλῶν μαρτύρων. Τουτέστι νόμου καὶ προ-
φητῶν. Τούτους γὰρ Ἀπόστολος ἐποιεῖτο μάρτυρας
τοῦ ἰδίου κηρύγματος.

A *Per multos testes. Hoc est legem ac prophetas.*
Nam hos in testes proferebat Apostolus suæ præ-
dicationis.

Ex eodem libro VII. — Ap. Eusebium Hist. eccl. I, II, c. 1.

Ἰακώβῳ τῷ Δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ κατὰ
τὴν ἀνάστασιν παρέδωκε τὴν γνῶσιν ὁ Κύριος. Οὗτοι
τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέδωκαν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπό-
στολοι τοῖς ἐβδομήκοντα, ὧν εἷς ἦν καὶ Βαρνάβας.

Jacobo Justo, et Joanni, et Petro Dominus post
resurrectionem scientiæ donum impertiit. Quod illi
cæteris apostolis, hi vero septuaginta discipulis,
quorum unus fuit Barnabas, tradiderunt.

Ex eodem libro. — Ap. eundem ibid., c. 2.

Περὶ τούτου δὲ ὁ Κλήμης τοῦ Ἰακώβου καὶ ἱστο-
ρίαν μνήμης ἀξίαν ἐν τῇ τῶν Ὑποτυπώσεων ἐβδόμῃ
παρατίθεται, ὡς ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ αὐτοῦ φά-
σκων, ἔτι δὴ ὁ εἰσαγαγὼν αὐτὸν εἰς δικαστήριον,
μαρτυρήσαντα αὐτὸν ἰδὼν, κινηθεὶς ὡμολόγησεν εἶναι
καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν Χριστιανόν. Συναπήχθησαν οὖν
ἄμφω, φησὶ, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἠξίωσεν ἀφεθῆναι
αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Ἰακώβου. Ὁ δὲ, ὀλίγον σκεψάμενος, Εἰ-
ρήνη σοι, εἶπε, καὶ κατεφίλησεν αὐτὸν. Καὶ οὕτως
ἄμφότεροι ὁμοῦ ἐκατατομήθησαν.

B De hoc Jacobo rem prorsus memoria dignam re-
fert Clemens in septimo *Institutionum* libro, prout
eam a majoribus acceperat. Ait enim eum, qui Ja-
cobum judicio obtulerat, cum illum vidisset Chri-
sti ✕ fidem libere confitentem, commotum viri
constantia se quoque Christianum esse affirmasse.
Ambo igitur, inquit, simul ad supplicium ducti
sunt. Cumque inter eundem rogasset Jacobum co-
mes, ut sibi veniam daret : paulisper moratus Ja-
cobus, Pax tibi, inquit, statimque illum osculatus
est. Ita simul ambo capite truncati interiере.

Ex eodem libro. — Apud eundem Hist. Eccl. VI, c. 14.

Ἦδη δὲ, ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ
Κύριος ἀπόστολος ὢν τοῦ Παντοκράτορος, ἀπεστάλη
πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος, ὡς ἂν εἰς
τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων
ἀπόστολον, διὰ τε τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμὴν, διὰ τε
τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν, ἐθ-
νῶν κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον.

Jam vero, sicut beatus dicebat presbyter, quan-
doquidem Dominus omnipotentis Dei apostolus ad
Hebræos missus fuerat, præ modestia Paulus, ut-
pote qui ad gentes erat directus, Hebræorum apo-
stolum se minime inscribit : tum ob suam erga Do-
minum reverentiam, tum quod ex abundantia ad
Hebræos ipse gentium præco et apostolus scribe-
ret.

Ex eodem libro. — Ibidem paulo post.

Τοῦ Πέτρου δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρύξαντος τὸν λό-
γον, καὶ Πνεύματι τὸ Εὐαγγέλιον ἐξεπιπόντος, τοὺς
παρόντας πολλοὺς ὄντας παρακαλέσαι τὸν Μάρκον,
ὡς ἂν ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρρωθεν καὶ μεμνημέ-
νον τῶν λεχθέντων, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα· ποιή-
σαντα δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις
αὐτοῦ. Ὅπερ ἐπιγνόντα τὸν Πέτρον, προτρεπτικῶς
μήτε κωλύσαι μήτε προτρέψασθαι· τὸν μέντοι Ἰωάν-
νην ἔσχατον, συνιδόντα ἔτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς
Εὐαγγέλοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνω-
ρίμων, Πνεύματι θεοφορηθέντα, πνευματικὸν ποιῆσαι
Εὐαγγέλιον.

C Cum Petrus in urbe Roma verbum Dei publice
prædicasset, et Spiritu sancto afflatus Evangelium
promulgasset, multi qui aderant Marcum cohortati
sunt, utpote qui Petrum jamdudum sectatus fuis-
set, et dicta ejus memoria teneret, ut quæ ab apo-
stolo prædicata erant conscriberet. Marcus igitur
Evangelium composuit, iisque qui illud ab ipso ro-
gabant impertiit. Quod cum Petrus comperisset, nec
prohibuit omnino rem fieri, nec ut fieret, incitavit.
At Joannes omnium postremus, cum videret in
(aliorum) Evangeliiis ea, quæ ad corpus Christi per-
tinent, tradita esse, ipse divino Spiritu afflatus spi-
ritale Evangelium familiarium suorum rogatu con-
scripsit.

X.

375 FRAGMENTA

Ex Clementis Alexandrini libro De Providentia.

Ap. S. Maximum, Opp. I, II, p. 144.

Οὐσία ἐστὶν ἐπὶ Θεοῦ. Θεὸς οὐσία θεία ἐστὶν, αἰδιόν
τι καὶ ἀναρχον, ἀσώματόν τε καὶ ἀπερίγραφον, καὶ
τῶν ὄντων αἴτιον. Οὐσία ἐστὶ τὸ δι' ὅλου ὑφ' ἑστώς.

Substantia in Deo est. Deus divina substantia est,
sempiternum aliquid omnisque principii expers,
incorporeumque et incircumscripsum, ac rerum

auctor. Substantia est, quod undique vere existens (id est subsistens) ✕ est. Natura rerum veritas est vel rerum substantia, sive, ut alii sentiunt, eorum quæ in rerum naturam producantur, generatio atque origo; ut autem alii, Dei providentia, rebus quæ fiunt hoc indens, quod est esse, et tali modo esse.

Ap. eundem, *ibid.* p. 152.

Voluntas est naturalis facultas ejus quod est ex natura appetendi vim habens. Voluntas est naturalis appetitus, naturæ utenti ratione conveniens. Voluntas naturalis est mentis sui arbitriæ motus liber; sive mens quæ circa aliquid libere moveatur; aut intelligentis animi motus sui arbiter ac potens.

Α Φύσις ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, ἡ τούτων τὸ ἐνούσιον· κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους, ἡ τῶν εἰς τὸ εἶναι παραγενομένων γένεσις· καθ' ἑτέρους δὲ, ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ἐμποιοῦσα τοῖς γινομένοις τὸ εἶναι, καὶ τὸ πῶς εἶναι.

Θέλῃσις ἐστὶ φυσικὴ δύναμις τοῦ κατὰ φύσιν ἔντοσ ὀρεκτικῆ. Θέλῃσις ἐστὶ φυσικὴ ὄρεξις, τῆ τοῦ λογικοῦ φύσει κατάλληλος. Θέλῃσις ἐστὶ φυσικὴ αὐτοκράτορος νοῦ [κίνησις] αὐτεξούσιος, ἡ νοῦς περὶ τι αὐθαιρέτως κινούμενος. Αὐτεξουσιότης ἐστὶ νοῦς κατὰ φύσιν κινούμενος, ἡ νοερὰ τῆς ψυχῆς κίνησις αὐτοκρατῆς.

XI.

FRAGMENTA.

Ex Clementis Alexandrini libro *De anima*.

(Ap. *Maximum, serm.* 53, *De anima*, p. 156, et *Antonium Melissam*.)

Om̄nibus solutæ ac respirantes animæ vitam habent, et licet a corpore separatæ existant, inque illud desiderio ferantur, in Dei tamen sinum evolant immortales; haud secus ac hiberna tempestate terreni vapores radiis solis attracti, versus ipsum feruntur.

Hæc sententia quoque legitur cod. 143, Barocc., cap. Περὶ ἐπιμελίας ψυχῆς, fol. 181, p. 1.

Immortales sunt omnes animæ, etiam impiorum, quibus præstaret, haud esse incorruptibiles. Dum enim ignis inexstinguibilis perpetuo torquentur supplicio, nec unquam moriuntur, nullum malo suo finem nancisci possunt.

Β Πάντων ἀναπνεύσαι αἱ ψυχαὶ τὸ ζῆν ἔχουσι, καὶ χωρισθῶσι τοῦ σώματος καὶ τὸν εἰς αὐτὸ εὐρεθῶσι πόθον ἔχουσαι, εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ κόλπον φέρονται ἀθάνατοι· ὡς ἐν χειμῶνος ὥρᾳ οἱ ἀτμοὶ τῆς γῆς, ὑπὸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων ἐφελκόμενοι, φέρονται πρὸς αὐτόν.

Ἄθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαὶ, καὶ τῶν ἀσεβῶν, αἷς ἄμεινον ἦν μὴ ἀφθάρτους εἶναι. Κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου πυρὸς ἀπεράντω τιμωρίᾳ καὶ μὴ θνήσκουσαι, ἐπὶ κακῷ τῷ ἑαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσιν.

XII.

Fragmentum ex Clementis Alexandrini libro *De obtreptione*.

Ap. *Anton. Meliss., lib.* II, *serm.* 69, *De obtreptatoribus et contumelia, Græc. serm.* 54, p. 87.

Fac nunquam reverearis eum, qui apud te alteri detrahit, sed potius illum sic moneas, dicens: Desine, frater; ego quotidie gravius labor et pecco, et qui possum illum condemnare? Duos enim lucraberis, uno emplastro et te ipsum, et proximum sanans.

Hæc in iis Clementis libris, quos superstites habemus, nusquam reperire est, ac proinde pronum colligere, quod sententia ista sit fragmentum deperditi libri Περὶ καταλαλιῶς, De obtreptione, quem Eusebius inter Clementis Alexandrini opera recenset, quoniam ab Antonio in serm. Περὶ καταλαλούντων καὶ περὶ ὑβρεως allegatur. Cæterum qui præscripta a Clemente verba in dicto casu adhibet, et se ipsum sanare dicitur, dum peccata sua confitetur, et proximum, dum eum bene reprehendit:

ostendit quod vere malum est. Quocirca sapienter disposuit Deus, ut his argumentis, quo quisque animo sit, monstretur.

δεικνύει τὸ ὄντως κακόν. Ὅθεν διὰ τῶν ὑποθέσεων τούτων ἐμψυχάσθησθε ὁ Θεὸς φανερωσάτω τὴν ἐκάστου διάθεσιν.

Ex Maximi serm. 59, Περὶ λογικοῦ καὶ λογισμοῦ, pag. 669, et Joan. Damasceni lib. II Parallell., c. 76, nec non Antonii Meliss. lib. 1, serm. 64, et lib. II, serm. 87.

Οὐχ ἡ τῶν πράξεων ἀποχὴ δικαιοῖ τὸν πιστὸν, ἀλλ' ἂ Non inde fidelis justificatur, quod a facinoribus
ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀγνεία καὶ εὐκρίνεια. abstineat, seu ex cogitationum castitate et pura sinceritate (93).

XIII.

376 FRAGMENTA ALIA EX ANTONIO MELISSA.

Lib. I, serm. 17, De pœnitentia et confessione, Græc. serm. 179, p. 300.

Μετάνοια τότε ἀμαρτήματος παντὸς γίνεται ἀπαλειπτική, ὅταν ἐπὶ τῷ γενομένῳ ψυχῆς σφάλματι ἀναβολὴν μὴ δέξηται, μηδὲ παραπέμψῃ τὸ πάθος εἰς χρονικὸν διάστημα. Οὕτω γὰρ οὐχ ἔξει καταλείψαι ἴχνος ἐν ἡμῖν τὸ κακὸν, ἅτε ἅμα τῷ ἐπιβῆναι ἀποσπασθὲν δίκην φητοῦ (94) ἀρτισυστάτου.

Ὡσπερ οἱ λεγόμενοι καρκίνοι εὐεπιχείρητοι τυγχάνουσιν διὰ τὸ ποτὲ μὲν πρόσω βαίνειν, ποτὲ δὲ ὀπίσθεν· οὕτως καὶ ψυχὴ, ποτὲ μὲν γελῶσα, ποτὲ δὲ πενθοῦσα, ποτὲ δὲ τρυφῶσα, οὐδὲν ὠφελῆσαι δύναται.

Ὁ ποτὲ μὲν πενθῶν, ποτὲ δὲ τρυφῶν καὶ γελοιάζων, ὁμοίος ἐστὶ τῷ μετὰ ἄρτου τὸν κύνα τῆς φιληδονίας λιθάζοντι, ὃς τῷ μὲν σχήματι τοῦτον διώκει, τῷ δὲ πράγματι παρεδρεύειν τοῦτον προτρέπει.

Ex lib. I, serm. 51, De laude, Græc. serm. 51, pag. 77.

Σοφῶ τινι τῶν κολάκων τινὲς ἐμακάριζον· ὁ δὲ φησι πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν τοῦ ἐπαινεῖν με παύσησθε, ἐκ τῆς ὑμῶν ὑποχωρήσεως μέγα εἶναι ἐμαυτὸν νενόηκα· εἰ δὲ ἐπαινοῦντες οὐ παύσησθε, ἐκ τοῦ ὑμῶν ἐπαίνου τὴν ἐμαυτοῦ ἀκαθαρσίαν στοχάζομαι.

Ἐπίπλαστος ἔπαινος ἀληθοῦς ἀτιμότερος φόγου.

Ex lib. II, Serm. 46, De osoribus laborum et pigris, Græc. serm. 90, pag. 151.

Τοῖς ἀτόνοις καὶ ἀσθενικοῖς τὸ μέτρον (95) ὑπὲρ τόνον δοκεῖ.

Ex lib. II, serm. 55, De proximo, quod ejus onera ferenda sint, eique succurrendum, et quod amice reprehendere deceat, si quid indecenter egerit, etc. Græc. serm. 74, pag. 128.

Πιστὸς εὖ μάλα ὁ μετ' ἐπιστήμης ἔλεγχος (96)· ὅτε καὶ τελειοτάτη ἀπόδειξις εὐρίσκεται ἢ γνῶσις τῶν κατεγνωσμένων (97).

Ex lib. II, serm. 74, De superbis et inanis gloriæ cupidis, Græc. serm. 53, pag. 52.

Τῷ ὑψουμένῳ καὶ μεγαλυνομένῳ παραπέπηγεν ἀγχιτροφος ἢ πρὸς τὸ ταπεινὸν μεταβολὴ καὶ πτώσις, ὡς ὁ θεὸς διδάσκει λόγος.

Ex lib. II, serm. 87, Græc. serm. 82, pag. 141.

Καὶ λόγος καθαρὸς καὶ βίος ἀκηλίδωτος θρόνος καὶ ναὸς ἐστὶν ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ.

Pœnitentia tunc omne peccatum abolet, cum aliquo in anima errore oborto, moram non admittit, neque ad ullum temporis spatium affectionem transmittit. Sic enim nullum malitia vestigium in nobis relinquere potest, cum in primo ingressu revellatur instar plantæ, antequam radicem agat.

Quemadmodum cancri facile capiuntur, ubi modo antrorsum, modo retrorsum incedunt: sic etiam anima, nunc risui et deliciis, mox luctui dedita, nihil proficere potest.

Qui nunc luget, nunc deliciatur et ridet, similis est homini, panem adversus canem sensualitatis, lapidis instar, projicienti, qui gestu quidem fugat canem, facto autem remanere hortatur.

Assentatores quidam beatum prædicabant sapientem quemdam; ille vero dicebat ad eos: Si me laudare destiteritis, ex discessu vestro magnum aliquem meipsum cogitabo; si vero laudare non desinitis, ex laude vestra meam impuritatem conjicio.

Laus ficta pejor est reprehensione vera.

Qui infirmi et imbecilles sunt, iis vel quod mediocre est, supra vires ipsorum videtur.

Fidelis est ea maxime, quæ cum scientia sit, reprehensio: quandoquidem perfectissima est demonstratio, condemnatorum reorum cognitio.

Exaltanti se et magnificentanti affixa est volubilis ad humilitatem mutatio et casus, ut divinum verbum docet.

Sermo purus et vita immaculata sunt thronus et templum Dei verum.

(93) Atque hæc quidem in editis Clementis operibus non exstant: habetur autem simile aliquod elictum lib. VI Strom., p. 665, ubi ait; Οὐχ ὁ ἀπεχόμενος μόνον τῆς κακῆς πράξεως δίκαιος, ἐὰν μὴ προσεξεργάσῃται καὶ τὸ εὖ ποιεῖν. Non qui abstinet solum a prava actione est justus, nisi insuper bona

opera faciat.

(94) Lege φητοῦ.

(95) Forte μέτριον.

(96) Versio forte corrigenda.

(97) Gemina habentur lib. I Strom., p. 350. Hæc Grab.

XIV.

FRAGMENTUM ΛΟΓΟΥ ΓΑΜΙΚΟΥ, SIVE LIBRI DE NUPTIIS.

Ex Maximi serm. 3, p. 538. De pudicitia et castitate, et Joan. Damasceni lib. III Parallel., cap. 27.

Virginum corruptio dicitur non solum scortatio, verum etiam immatura ætate elocatio, cum, ut ita dicam, immatura viro elocatur, vel a seipsa, vel a parentibus.

Α Παρθένων φθορά λέγεται οὐ μόνον πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸ καιροῦ ἐκδοσις· ὅταν, ὡς εἰπεῖν, ἄωρος ἐκδοθῆ τῷ ἀνδρὶ ἤτοι ἀφ' ἑαυτῆς ἢ παρὰ τῶν γονέων (98).

XV.

FRAGMENTA DIVERSORUM LIBRORUM DEPERDITORUM CLEM. ALEX.

Ex Maximi serm. XI, p. 565, Joan. Damasceni lib. II Parallel. c. 70, et Antonii Meliss. lib. I serm. 52, Græc. Lat. serm. p. 72, et cod. Barocc. 143, fol. 171, pag. 1 et 2.

Amicitiae morbus est adulatio.

Plerique hominum fortunas principum magis, quam ipsos principes colere solent.

Νόσος φιλίας ἢ κολακεία.

Τὰς τῶν ἀρχόντων εὐπραγίας μᾶλλον ἢ τοὺς ἀρχοντας αὐτοὺς εἰώθασι θεραπεύειν οἱ πλεῖστοι (99).

Ex Maximi serm. 13, pag. 574, et Antonii Meliss. lib. I, serm. 54, Græc. Lat. serm. 52, pag. 45, et serm. 55, p. 47.

Sobrietatis amatores luxum, tanquam animi corporisque morbum, devitant.

Rerum necessariarum possessio et usus non qualitate noxiam habet, sed, quæ modum excedit, quantitatem.

Paucitas cibi necessarium bonum est.

Β Ὀλιγοδείας μὲν ἐρασταί, πολυτέλειαν δὲ ὡς ψυχῆς καὶ σώματος νόσον ἐκτρεπόμενοι.

Ἡ τῶν ἀναγκαίων κτήσεις καὶ χρήσεις οὐ τὴν ποιότητα βλαβεράν ἔχει, ἀλλὰ τὴν παρὰ τὸ μέτρον ποσότητα.

Ἄγαθὸν ἀναγκαῖον ἢ ὀλιγοσιτία (1).

Ex Maximi serm. 52, pag. 654, et Antonii Meliss. lib. I, serm. 54.

Clara ipsaque animo præsens memoria mortis ciborum excindit appetitum, quo in humilitate excisso, una quoque vitia et libidines excinduntur.

Μνήμη θανάτου ἐναργῆς περιέκοψε βρώματα· βρωμάτων δὲ ἐν ταπεινώσει κοπέντων, συνεξεκόπησαν πάθη (2).

Ex Maximi serm. 55, pag. 661.

Cum primis haud licet Christianis per vim emendare, si quid peccaverunt. Non enim qui necessitate a malo abstinent, Deus coronat, sed qui mentis proposito.

Fieri non potest, ut quis aliter firma constantia bonus sit, quam sua ipsius voluntate. Nam qui alio cogente bonus redditur, bonus non est, quod non propria voluntate sit, quod est. Qua enim quisque pollet libertate, id præstat, quod vere bonum est, et prodit quod...

Μάλιστα πάντων Χριστιανοῖς οὐκ ἐφίεται τὸ πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἀμαρτημάτων πταίσματα. Οὐ γὰρ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας ἀπεχομένους, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει στεφανοῖ ὁ Θεός.

Οὐ δυνατόν τινὰ ἀγαθὸν εἶναι βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ προαίρεσιν οικεῖαν. Ὁ γὰρ ὑφ' ἐτέρου ἀνάγκης ἀγαθὸς γινόμενος, οὐκ ἀγαθός· ὅτι μὴ ἰδίᾳ προαιρέσει ἐστὶν ὁ ἐστίν. Τὸ γὰρ ἐκάστου ἐλεύθερον ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ...

(98) Hæc a Maximo et Damasceno allegata cum in editis Clementis Alex. tractatibus non exstant, deperditi cujusdam libri partem constituisse certum est, et quidem Λόγου γαμικοῦ, uti colligo ex lib. III *Pædag.*, c. 8, ab initio p. 257, D, ubi Clemens scribit: *Quomodo oporteat quidem uxorem simul cum marito vivere, et de domus administratione, et usu famulorum, et quæ ab ea seorsim fieri oporteat, et de tempore matrimonii* (NB. πρὸς δὲ καὶ τῆς ὥρας τοῦ γάμου), et de iis, quæ mulieribus conveniunt, disserimus in libro *De nuptiis* (ἐν τῷ γαμικῷ διέξιμεν λόγῳ).

(99) Hæc duo dicta, tanquam juncta, et immediate se invicem consequentia representantur in

novissima Maximi editione; sed distincta, licet ex eodem forte libro petita, fuisse patet ex Joanne Damasceno et Antonio Melissa.

(1) Priora duo dicta Combefisius in Indice auctorum, in *Excerptis* Maximi citatorum, Clementi Rom. ascripsit perperam, sicuti contra Clementi Alexandrino male attribuit quod a Maximo serm. 49, pag. 650, allegatur, siquidem hoc est Clementis Romani, uti in *Spicilegio Patrum* sæc. 1, pag. 269 seq. monui.

(2) Hoc dictum in Latina Maximi editione t. V *Bibl. M. Patrum* non exstat. Sed si Clementis Alexandrini est, ex lib. *De continentia* petitum videtur.

377 XVI.

Fragmenta, quæ Græce tantum in editione Oxoniensi leguntur.

Apud auctorem Chronici Paschalis, pag. 7, al. 5.

Τοῖς μὲν οὖν παρεληλυθόσιν ἔτεσι τὸ θυόμενον ἄ-
πὸς Ἰουδαίων ἤσθιεν ἑορτάζων ὁ Κύριος Πάσχα.
Ἐπεὶ δὲ ἐκήρυξεν αὐτὸς ὡν τὸ Πάσχα ὁ ἀμνὸς
τοῦ Θεοῦ, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος, αὐ-
τίκα ἐδίδαξε μὲν τοὺς μαθητὰς τοῦ τύπου τὸ μυ-
στήριον τῆ ἰγ', ἐν ἧ καὶ πυνθάνονται αὐτοῦ. *Ποῦ
θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι τὸ Πάσχα φαγεῖν;* Ταύτη
οὖν τῆ ἡμέρᾳ καὶ ὁ ἀγιασμὸς τῶν ἀζύμων, καὶ ἡ
προετοιμασία τῆς ἑορτῆς ἐγένετο. "Θθεν ὁ Ἰωάννης
ἐν ταύτῃ τῆ ἡμέρᾳ εἰκότως ὡς ἂν προετοιμαζομέ-
νους ἤδη ἀπονίψασθαι τοὺς πόδας πρὸς τοῦ Κυρίου
τοὺς μαθητὰς ἀναγράφει. Πέπονθε δὲ τῆ ἐπιούσῃ ὁ
Σωτὴρ ἡμῶν, αὐτὸς ὡν τὸ Πάσχα, καλλιερευθεὶς ὑπὸ
Ἰουδαίων.

A Superioribus annis Dominus Pascha celebrans,
comederat mactatum a Judæis. Jam vero prædicans
se ipsum esse Pascha agnum Dei, qui ut ovis ad
mactationem duceretur, statim docuit discipulos
figuræ mysterium die decima tertia, qua etiam
ex ipso percontantur: *Ubi vis Pascha tibi ad co-
medendum paremus?* Illa igitur die et azymorum
sanctificatio et præparatio festi facta est. Unde et
Joannes illa die convenienter utpote præparatorum
jam discipulorum pedes a Christo lotos scribit ^b.
Insecuta autem die passus est Salvator noster, qui
ipse erat Pascha, immolatus a Judæis.

Ibidem.

Ἀκολουθῶς ἄρα τῆ ἰδ', ὅτε καὶ ἔπαθεν, ἔωθεν αὐ-
τὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τῷ Πιλάτῳ
προσάγοντες, οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ
μιανθῶσιν, ἀλλ' ἀκωλύτως ἐσπέρας τὸ Πάσχα φάγω-
σι. Ταύτη τῶν ἡμερῶν τῆ ἀκριβείᾳ καὶ αἱ Γραφαὶ
πᾶσαι συμφωνοῦσι, καὶ τὰ Εὐαγγέλια συνωδᾶ. Ἐπι-
μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις· τῆ γοῦν τρίτῃ ἀνέστη
ἡμέρᾳ, ἧτις ἐν πρώτῃ τῶν ἑβδομάδων τοῦ θερισμοῦ,
ἐν ἧ καὶ τὸ δράγμα ἐνομοθετεῖτο προενεγκεῖν τὸν
ιερέα.

B Congruenter igitur die quartadecima qua etiam
passus est, mane principes sacerdotum et scribæ
Christum Pilato adducentes, non ingressi sunt præ-
torium, ne polluerentur, sed nullo impedimento
Pascha vespere comederent. Huic accuratæ die-
rum computationi etiam Scripturæ universæ con-
sentiunt et concinunt Evangelia. Testimonium quo-
que ei perhibet resurrectio: tertio enim die resur-
rexit, qui in primam hebdomadem messis incidit,
qua lex præceperat a sacerdote manipulum spicarum
offerri.

Apud Macarium Chrysocephalum, orat. xi in Lucam, sub finem. — Ex ms. bibl. Bodl. cod. 211, Baroce.

1. Ὁπόση χορεία (3) καὶ πανήγυρις ἐν οὐρανῷ
γίνεται, εἴ τις ἐξόριος γέγονε καὶ φυγὰς τῆς ὑπὸ τῷ
Πατρὶ πολιτείας (4), ἀγνοῶν ὡς οἱ μακρύνοντες αὐ-
τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἀπολοῦνται! Εἰ τὴν δόσιν καὶ τὴν
κτῆσιν καὶ τὴν κληρονομίαν τὴν πατρῶαν ἀνήλωσεν,
εἴ τινος ἐξέλιπεν ἡ πίστις, καὶ ἡ ἐλπίς δεδαπάνηται,
τοῖς ἔθνεσιν συντρέχοντος εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας
ἀνάχυσιν· εἶτα λιμώττων καὶ στερούμενος, καὶ μηδ'
ὡν οἱ χοῖροι σιτοῦνται πληρούμενος, ἀναστὰς ἦλθε
πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ χρηστὸς πατὴρ οὐκ
ἐπιμένει ἕως ἂν ὁ παῖς πρὸς αὐτὸν ἀφίκηται· οὐδὲ
γὰρ ἴσως δυνήσεται πόθεν (5), οὐδὲ τολμήσει μὴ ἴλεω
τυχῶν αὐτοῦ προσελθεῖν. Διὸ βουλευθέντος μόνον, εὐ-
θὺς ἀρξάμενος, πρῶτον ὀρμήσαντος, ἔτι μακρὰν ἀπέ-
χοντος, ἐσπλαγχνίσθη, καὶ ἐκδραμῶν, ἔπεσεν ἐπὶ τὸν
πράχηνον αὐτοῦ, καὶ κατεφίλησεν αὐτόν. Καὶ τότε
θαρρῶν ὁ παῖς, ἐξομολογεῖται τὰ πεπραγμένα. Διὰ

1. Qualis cœtus et panegyris in cœlo fit, quando
quis extorrem se reddidit et exulem a civitate Pa-
tris, ignarus quod his qui ab eo recedunt sit per-
eundum! Postquam largitionem filius possessionem-
que et hæreditatem patriam consumpsit, quando
fides alicujus deficit et spes dilapidata est, cum
gentibus is currit in effusam ac dissolutam vitam.
Deinde famelico et inopi cum nec illi daretur im-
pleri quibus porci cibantur, surgit et ad patrem
suum tendit. Bonus autem pater non exspectat
donec ad eum veniat filius; neque enim poterit
fortasse, aut veritus ne propitium haud inveniat,
non audebit: ideo volente illo solum et pri-
mum vix impetum capiente statim, absente adhuc
procul, pater misericordia commotus accurrit, et
collo ejus allabatur, filiumque exosculatur. Tunc
confidens ille, admissa confitetur. Ideoque pater ei

^a Matth. xxvi, 17. ^b Joan. xiii, 5.

(3) Ὁπόση χορ. Perlegenda in commentario
Græcorum præcipue Patrum, in Lucam, utrum al-
terius forte sint auctoris. GRAB. — Emendatiora
Oxoniensi editione a se hic exhibita fragmenta
ista testatur Fabricius: qui et ea Latine reddidit.

(4) Πολιτείας. Πολιτείαν hoc loco malim acci-
pere pro vitæ ratione et consuetudine, quam pro ci-
vitate. Eo siquidem sensu apud scriptores ecclesia-

sticos vox ista frequentissime usurpata comperitur:
quin et ipsemet contextus eandem interpretationem
suadere videtur. Vide Svicorum in *Thesaurō eccl.*
tom. II, col. 795 seq., et Cangium in *Glossar. Græc.*
tom. II, col. 1194.

(5) Δυνήσεται πόθεν. Fortasse legendum, δυνή-
σεται ποτε. FABRIC.

gloriam et honorem debitum decentemque restituit, stolamque primam iterum illi induit, incorruptibilitatem, annulumque, regium insigne et divinum sigillum, expressam figuram sanctimonie, gloriæ signaculum, fidele documentum testimonii: *Signavit enim, inquit, quod Deus verax est*^a. Induit etiam calceos, non corruptibiles, quales exuere jubetur calcaturus terram sanctam^b, prohibeturque induere qui mittitur ad prædicandum regnum cælorum^c; sed incorruptibiles, aptosque ad profectionem in cælum, et decentes atque cæleste iter ornantes, quales nunquam illotis pedibus inducuntur, sed iis quos magister noster, Dominus laverit^d. Varia quidem sunt impiæ animæ calceamenta quibus ligatur illa et constringitur; priorum enim peccatorum laquei quemlibet constringunt. Ideo Abraham regi jurat Sodomorum, quod, *A filo subteyminis usque ad corrigiam calceamenti non accipiam ex omnibus quæ tua sunt*^e. Quare vulgatis illis et corruptis in terra vitam omnis injustitia avaritiaque occupatam tenet, ut per Amosum Dominus Israellem arguit cum ait: *Super tribus sceleribus Israel et super quatuor non convertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento justum, et pauperem pro calceamenti quæ conterunt pulverem terræ*^f.

2. Quæ vero jubet pater calceamenta dare pœnitenti qui ad ipsum confugerat filio, non impediencia sunt nec in terram trahunt; aggravatur enim a terreno tabernaculo mens, et multarum plena fit curarum: sed vero sublimia et sursum attollentia et transducentia in cælum, cujusmodi gradu et vehiculo indiget qui Patrem adire parat. Omnibus enim hisce prius extrinsecus pulchre pulcher ornatus ad interiorem lætitiā ingreditur. *Efferte enim dixit, qui prius dixerat. Procul adhuc filio absente ad eum accurrit, et collum ejus est amplexus*. Illic enim oportet præparationem omnem ad ingressum in nuptias, ad quas vocati sumus, perfici. Quisquis igitur paratus ingreditur, dicet: *Hocce gaudium meum perfectum est*^g. *Ecce autem ac deformis audiet: Amice, quomodo hæc intrasti, non habens vestem nuptialem*^h? Pinguis cibus est et lautus, deliciæque beatorum magnæ et abundantes: vitulus saginatus mactatur, qui alibi agnus dicitur, non simpliciter, ne quis parvum cogitet, sed magnus, imo maximus. Neque enim parvus qui Dei agnus est, qui tollit peccatum mundiⁱ; qui ut ovis ad mactationem ductus est; victima medullosa, ejus omnis adeps Domino debetur secundum sanctam legem^k; totus enim consecratus ac devotus Domino est; ita bene altus et grandis, ut in omnia pertingat ac sufficiat, vescentesque illo ac fruentes saturet: caro enim est et panis, et utraque cum sit, comedendum se nobis præbet. Accedentibus igitur filiis Pater vitulum dat, qui macta-

ταῦτα ὁ Πατήρ αὐτῷ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τὴν ὀφειλομένην καὶ πρέπουσαν ἀποδίδωσι, τὴν στολὴν τὴν πρώτην ἐνδύων, τὴν ἀφθαρσίαν, καὶ δακτύλιον σήμαντρον βασιλικόν, καὶ σφραγίδα θεῖαν, ἐκτύπωμα ἀγιάσματος, ἀποσφράγισμα δόξης, πίστωμα μαρτυρίας. Ἐσφράγισε γάρ, φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθὴς ἐστὶ· καὶ ὑποδήματα οὐ φθαρτὰ, ἃ ὑπολύσασθαι κελεύεται ὁ τῆς ἀγίας γῆς ἐπιθεθηκώς, καὶ οἷα ὑποδεδέσθαι κωλύεται ὁ κηρύσσων τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀπεσταλμένος, ἀλλ' ἀτριβῆ καὶ εὐάρμοστα τῇ πρὸς οὐρανὸν διαβάσει, εὐπρεπῆ τε καὶ κοσμοῦντα τὴν ἐπουράνιον πορείαν, οἷα μήποτε ἀνιπτοι πόδες ὑποδύωνται, ἀλλ' οὓς ἂν νύφη ἡμῶν ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ Κύριος. Πολλὰ μὲν οὖν τὰ τῆς πονηρᾶς ψυχῆς ὑποδήματα, οἷς πεπέδηται καὶ συνέσφιγκται· σειραῖς γὰρ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων ἕκαστος σφίγγεται. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπόμνυται Ἀβραάμ πρὸς τὸν βασιλέα Σεδὼμων· *Εἰ ἀπὸ σπαρτίου ἕως σφαιρωτῆρος ὑποδήματος λήψομαι ἀπὸ πάντων τῶν σῶν*. Ὡν ἐνεκεν κεκοινωνμένων καὶ φυρομένων ἐπὶ γῆς ἀδικία πᾶσα καὶ πλεονεξία κατέχει τὸν βίον· ὡς διὰ τοῦ Ἀμὼς ἐλέγχει τὸν Ἰσραὴλ ὁ Κύριος λέγων· *Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο ὄργυριον δίκαιον, καὶ πένητα ἐνεκεν ὑποδημάτων, τὰ πατοῦντα ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς*.

2. Ἄ δὲ κελεύει ὁ πατήρ ὑποδήματα τοὺς θεράποντας δοῦναι τῷ μετανοήσαντι καὶ προσφυγόντι υἱῷ, οὐκ ἐπίπεδα οὐδὲ ἔλκοντα εἰς τὴν γῆν (βρίθει γὰρ τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα)· ἀλλὰ μετέωρα καὶ ἀνώφερα (β) καὶ διαπορθμεύοντα πρὸς οὐρανὸν, οἷας ἐπιβάθρας καὶ ὀχήματος δεῖται ὁ πρὸς τὸν Πατέρα ποιησάμενος ἐνδοθεν. Πᾶσι γὰρ τούτοις πρότερον ἔξω καλῶς καλῶς κεκοσμημένος, ἐπὶ τὴν ἔνδον εὐφροσύνην εἰσέρχεται· *Ἐξενέγκατε γὰρ εἶπε προσιπῶν τὸ, Ἔτι δὲ αὐτοῦ ἀπέχοντος μακρῶν, δραμῶν ἔπεσεν ἐπὶ τὸν τράχηλον*· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ τὴν παρασκευὴν πᾶσαν τῆς εἰς τοὺς γάμους εἰς οὓς ἐκλήθημεν εἰσόδου κατηρτίσθαι. Ὁ μὲν οὖν ἔτοιμος γεγονώς εἰσελθεῖν, ἐρεῖ· *Αὕτη ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ πεπλήρωται· ὁ δὲ ἀκαλλῆς καὶ δυσειδὴς ἀκούσεται· Ἐταῖρε, πῶς ὧδε εἰσῆλθες μὴ ἔχων ἐνδυμα γάμου;* Ἡ δὲ πίων καὶ λιπαρὰ τροφή, καὶ τρυφή τῶν μακαρίων ἢ ἀμφιλαφῆς καὶ διαρκῆς, ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς θύεται, ὁ καὶ πάλιν ἀμνὸς λεγόμενος, οὐχ ἀπλῶς, ἵνα μὴ τις μικρὸν ὑπολάβῃ, ἀλλ' ὁ μέγας καὶ μέγιστος. Οὐ μικρὸς γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀμνὸς, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὁ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθεῖς, τὸ θῦμα τὸ μεμυλωμένον, οὗ κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον πᾶν στέαρ τῷ Κυρίῳ· πᾶς γὰρ ὁ ἀνακείμενος καὶ ἀνατεθειμένος τῷ Κυρίῳ· οὕτως εὐτραφῆς καὶ ὑπερηξημένος, ὡς εἰς πάντα χωρῆσαι καὶ ἀναδοθῆναι, καὶ πληρῶσαι τοὺς ἐσθιόντας αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐμπορομένους αὐτοῦ· ὁ καὶ σὰρξ καὶ ἄρτος ὢν, καὶ ἀμφότερα ἑαυτὸν ὄντα διδοὺς ἡμῖν φαγεῖν. Τοῖς μὲν οὖν προσιούσιν υἱοῖς ὁ

^a Joan. iii, 33. ^b Exod. iii, 5. ^c Matth. x, 10. ^d Joan. xiii, 8. ^e Gen. xiv, 23. ^f Amos ii, 6. ^g Joan. iii, 29. ^h Matth. xxii, 12. ⁱ Joan. i, 29. ^k Levit. iii, 16.

(β) Καὶ ἀνώφερα. Hæc male omittuntur in editione Fabriciana.

Πατήρ τὸν μόσχον δίδωσι, καὶ θύεται, καὶ τρώγεται· τοὺς δὲ μὴ προσιόντας διώκει καὶ ἀποκηρύττει, καὶ ἀλκιμώτατος ταῦρος εὐρίσκεται· διὰ γὰρ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀνδρείαν λέλεκται περὶ αὐτοῦ, Ὡς δόξα μοροκέρωτος αὐτῷ. Ὁρᾷ δὲ αὐτὸν καὶ ὁ προφήτης Ἀββακούκ κέρασιφοροῦντα, καὶ τὸν ἀμυντήριον ᾄδει τρόπον· *Κέρατα ἐν χερσίν αὐτοῦ*. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ σημεῖον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἑκατέρωθεν μᾶλλον δὲ πανταχόθεν καὶ διὰ πάντων διήκοντα τὰ κέρατα. Ἐνθυναμοῦνται δὲ οὕτως οἱ ἐσθλιότες, καὶ τοσαύτην ἰσχὺν ἐκ τῆς ζωτικῆς ἐν ἑαυτοῖς ἰσχύουσι τροφῆς, ὥστ' αὐτοὶ καὶ κατ' ἐχθρῶν εἶναι καρτεροὶ καὶ μονονουχὶ τοῦ ταύρου κέρασιν ὠπλισμένοι. Ὡς λέγει· *Ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν κερατιοῦμεν*.

3. Εὐφροσύνη καὶ συνῳδία καὶ χοροί· κἂν ὁ πρεσβύτερος, ὁ πάρεδρος αἰεὶ καὶ καταπειθῆς τῷ πατρὶ ξυσχερῶς φέρει, μηδέποτε μὲν αὐτὸς ἐν (ἀσωτίᾳ) μηδὲ ἐν διαχύσει γινόμενος, μεμακαρισμένον δὲ ὁρῶν τὸν ἐκδεδικημένον. Παρακαλεῖ οὖν τοῦτον ὁ πατήρ, λέγων· *Τέκνον, σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ*. Καὶ τίς μείζων εὐφροσύνη καὶ ἑορτὴ καὶ πανηγυρις τοῦ διαπαντός συνεῖναι καὶ παρεστάναι καὶ λειτουργεῖν τῷ Θεῷ; *Καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστί*. Μακάριος δὲ ὁ κληρονόμος τοῦ Θεοῦ, ᾧ πατήρ ἐκτίσατο· ὁ πιστός, αὗ πᾶς ἐστὶν ὁ κόσμος τῶν χρημάτων. *Εὐφρανθῆναι δὲ καὶ χαρῆναι ἔδει, ὅτι ὁ ἀδελφός σου οὗτος νεκρός ἦν, καὶ ἀνέζησε*. Χρηστὲ Πάτερ, ὁ ζωογονῶν τὰ πάντα, ὁ ἐγείρων τοὺς νεκρούς! *Καὶ ἀπολωλὸς ἦν, καὶ εὐρέθη*. Μακάριος δὲ ὃν ἐξελέξω, καὶ προσελάβον, καὶ ὃν ζητήσας εὐρίσκεις. *Μακάριοι ὧν ἀρέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἀμαρτίαι*. Ἀλλὰ τὸ μὲν μετανοεῖν ἐξ ἀμαρτημάτων ἀνθρώπινον· καὶ γινέσθω τοῦτο μεθ' ὑποστροφῆς ἀσχέτου· ὁ γὰρ μὴ οὕτως, ὀνειδισθήσεται, ὅτι μὴ ἐξ ὅλης καρδίας, ἀλλ' ἐπισπεύδει· καὶ τὸ καταφυγεῖν ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἡμέτερον· καὶ πρὸς τοῦτ' ἀδιαλείπτως καὶ συντόνως ἐπειγώμεθα. Δεῦτε, γὰρ λέγει, πρὸς μὲ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Καὶ τὸ δεῖσθαι καὶ τὸ ἐξομολογεῖσθαι μετὰ ταπεινοφροσύνης ἐκούσιον. Διὸ ἐντέλλεται· *Λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς*. Ἐπὶ δὲ τούτοις τίνων τευξόμεθα, καὶ τί ἐσόμεθα, οὐχ ἡμεῖς κριταί.

4. Οὕτως (7) ἔχει καὶ ἀκριβῶς ἡ παραβολή· Ἦκεν ὁ παῖς ὁ μετανοῶν πρὸς τὸν εὐσπλαγγχον πατέρα, οὐ ταῦτα ἐλπίσας ποτὲ, τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ τὸν δακτύλιον, καὶ τὰ ὑποδήματα, οὐδὲ γεύσασθαι τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ, οὐδὲ μεθέξειν εὐφροσύνης, οὐδὲ συνῳδίας καὶ χορῶν ἀπολαύσειν· ἀλλ' ἀγαπητὸν μὲν ἦν αὐτῷ τυχεῖν ᾧ ἡξίου καθ' ἑαυτὸν· *Ποίησόν με, βεβοῦλεύτο εἰπεῖν, ὡς ἓνα τῶν μισθίων σου*. Τὴν δὲ φιλοφροσύνην ἰδὼν προὑπαντήσασαν τοῦ

A tur et comeditur. Non accedentem autem persequitur rejicitque, et robustissimus taurus reperitur. Propter magnitudinem enim ac robur dictum de eo, quod *gloria ejus sit velut unicornis* ^a. Nam et propheta Habacuc eum cornu ferentem conspicit, et vindictæ ejus modum decantans, *Cornua*, inquit, *in manibus ejus* ^b. Propterea et hoc signum denotat ejus potentiam et potestatem: cornua enim utrinque, vel potius usquequaque feriunt. Qui vero comedunt, ita corroborantur, et tantas vires ex vivifico illo cibo in se capiunt, ut et contra inimicos sint validi et tantum non taurorum armati cornibus. Unde ait: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu* ^c.

B 378 3. Lætitia hinc et concentus chorique, ægre ferente licet fratre majore natu, qui patri semper adhæserat eique obsequens fuerat, neutiquam vero ipse flagitiis se et libidinibus dederat, jam vero videbat alterum, pœnam qui meruerat, beate agere. Blande igitur illum compellans pater, *Fili*, inquit, *tu semper mecum es*. Et quænam major lætitia festumve aut panegyris, quam semper adesse et assistere Deo eique inservire? *Et omnia mea tua sunt*. Beatus qui hæres est Dei, in cujus usus Pater sua possidet: fidelis, cujus est universus opum bonorumque mundus. *Exsultare autem et gaudere oportebat, quod frater hic tuus mortuus erat, et revixit*. Bone Pater, qui vivificas omnia, et excitas mortuos! *Et perditus erat, ac repertus est*. Beatus quem elegisti, et assumpsisti ^d, quemque quærens reperis. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* ^e. Sed resipiscere a peccatis, hominis est: idque fiat non revocanda conversione. Nam qui hoc non facit, ignominia afficietur, quoniam non ex toto animo, sed per impetum modo rediit. Nos decet ad Deum confugere. Hoc perpetuo et assidue agamus. *Venite enim, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* ^f. Et rogare et confiteri cum humilitate, in nostra voluntate positum est. Ideo præcipit: *Dic tu prius peccata tua, ut justificeris* ^g. Exinde autem quid consecuturi et quid futuri, non nos judices sumus.

D 4. Sic accurate se habet parabola sententia: Venit filius pœnitens ad misericordem patrem, non illa sperans, priorem stolam annulumque et calceamenta, neque de vitulo saginato se comesturum, neque lætitiæ futurum participem, aut concentibus et choris se fruiturum. Sed illud modò desiderabat consequi, quod apud se optabat, volebatque rogare: *Fac me sicut unum de mercenariis tuis*. Cum vero bonitatem videret patris sibi ante

^a Num. xxiii, 22. ^b Habac. iii, 4. ^c Psal. xliii, 6. ^d Psal. lxiv, 5. ^e Psal. xxxi, 1. ^f Matth. xi, 28. ^g Isa. xliii, 26.

(7) Οὕτως κ. τ. λ. Huc usque Clemens: quæ sequuntur, alterius procul dubio sunt auctoris, cujus nomen scriba in margine apponere neglexit. Nam

nova sequitur expositio parabola; eaque certe est auctoris Clemente recentioris, quia Novatum in fine refutat. GRAB.

venientem obviam, de hac siluit; dixit vero quæ antea meditata animo fuerat: *Peccavi in cælum et coram te*. Hæc humilitas et sui ipsius condemnatio facta ipsi est causa justificationis et gloriæ: justus enim prius se ipsum condemnat. Ita et publicanus præ Pharisæo justificatus discessit. Neque novit filius ea quæ consequeretur vel accipere vel iis uti, aut data sibi applicare. Nam nec stolam ipse accepit et induit; sed, *Induite*, inquit, *illum*. Neque annulum ipse manui induxit: sed qui jussi erant: *Date annulum in manum ejus*. Neque se ipse calceavit, sed quibus erat dictum: *et calceamenta in pedes ejus*. Hæc ipsi fortassis et aliis incredibilia et insperata, antequam fierent, visa sunt. Grattissima vero et admiranda cum illis donatus est.

5. Hunc sensum parabola monstrat, concessum singulis esse rationis exercitium. Ideo luxuriosus inducitur, portionem facultatum a patre postulans, hoc est ratione utentis conditionis. Omnibus enim data est rationabilis facultatis possessio, ut bona observent et a malis abstineant. Sed hæc ornati a Deo multi, data cognitione male utuntur, ut pravæ actionibus luxurientur, opesque rationabilis facultatis male dissipant: visum ad turpes contemplationes, linguam ad voces blasphemias, olfactum ad fœtidas voluptatum libidines, os ad porcinitatem voracitatem, manus ad rapinas, pedes cursui ad insidias, cogitationes ad consilia impia, rationem ad desidiam consuetudinem, mentem ad bestialia oblectamenta: nihil adeo rationabilis facultatis servant quod non dissipent. Talem igitur Christus, veluti obscura rationis utentem luce, et rationi congruentia a natura divina petentem, in parabola introducit; eundemque deinde hæc a Deo consecutum, datisque usum male, maxime vero bonis baptismi concessis, unde etiam eum nequam appellat. Deinde post datorum dissipationem, iterum hinc reparationem per pœnitentiam et benignitatem a Deo ipsi præstitam.

6. *Adducite*, inquit, *vitulum saginatum, et maculate, et manducemus et læti epulemur: quia hic filius meus, summæ charitatis nomen quod fidelibus datum innuit, mortuus erat et perierat, summæ alienationis appellatio. Quid enim a viventibus alienius, quam quod mortuum est ac periit? neutrum enim possideri amplius potest. Sed e summa charitatis necessitudine in summe alienam exciderat conditionem: ad summam charitatis familiaritatem iterum revertitur per pœnitentiam. Induite enim illum, inquit, stolam primam, quam habuit tunc statim, cum baptismus ipsi contigit. Gloriam intelligo baptismatis, remissionem peccatorum, et aliorum bonorum exhibitionem, quam statim cum lavaerum attigit, est consecutus. Et date annulum in manum ejus; per hoc indicatur S. Trinitas:*

A Πατρός, τοῦτο μὲν ἐσιώπησεν, εἶπε δὲ ἅ πρὸ τούτων ἐσκόπει. Πάτερ, ἡμάρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου. Ταῦτα δὲ αὐτῷ ἢ τε ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἑαυτοῦ κατηγορία γέγονε τῆς δικαιώσεως καὶ τῆς δόξης αἰτία· δίκαιος γὰρ ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογία. Οὕτω καὶ ὁ τελώνης ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον ἀπῆλθε δεδικαιωμένος. Οὐτ' οὖν ἠπίστατο ὁ παῖς ὧν τεύξεται, οὔτε δέξασθαι, οὔτε χρήσασθαι, οὔτε ἀρμόσαι αὐτῷ τὰ διδόμενα. Ἐπεὶ μήτε τὴν στολὴν λαθῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο· ἀλλ', Ἐνδύσατε, φησὶν, αὐτόν. Οὐ τὸν δακτύλιον αὐτὸς εἰς τὴν χεῖρα ἤνεγκεν, ἀλλ' οἱ κεκελευσμένοι· Δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· οὐδὲ ἑαυτὸν ὑπέδυσεν, ἀλλ' οἱ ἀκούσαντες· καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας. Καὶ ταῦτα ἦν ἴσως αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπιστα καὶ ἀνέλπιστα πρὶν οὕτω γενέσθαι· ἀσπαστὰ δὲ καὶ θαυμαστὰ, ἐν οἷς ἐδωρήθη γενόμενα.

B 5. Ταύτην τὴν ἔννοιαν ἡ παραβολὴ δείκνυσι, τὴν δεδομένην ἐκάστῳ τοῦ λογικοῦ γυμνασίαν. Διὰ τοῦτο ὁ ἄσωτος εἰσάγεται τῆς οὐσίας ἀπαιτῶν τὸν πατέρα τὸ μέρος· τοῦτέστι τῆς λογικῆς καταστάσεως. Ἄπασι γὰρ ἡ τοῦ λογικοῦ παραδέδοται κτῆσις, εἰς τε τὴν τῶν καλῶν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν τῶν κακῶν ἀποχὴν. Ἄλλὰ τοῦτο παρὰ Θεοῦ κεκοσμημένοι πολλοὶ κέχρηται τῇ γνώσει τῇ δεδομένη κακῶς πρὸς πράξεων πονηρῶν ἀσωτίαν· καὶ κακῶς τοῦ λογικοῦ τὴν οὐσίαν καταναλίσκουσιν· τὸ βλέμμα πρὸς αἰσχροῦς θεωρίας, τὴν γλῶσσαν εἰς βλασφημίας φωνάς, τὴν ὄσφρησιν εἰς δυσώδεις ἡδονῶν ἀσελγείας, τὸ στόμα πρὸς χοιρῶδη γαστριμαργίαν, τὰς χεῖρας πρὸς ἀρπαγὰς, τοὺς πόδας πρὸς δρόμον ἐπιβουλῶν, τοὺς λογισμοὺς πρὸς ἀσεβείας βουλὰς, τὴν γνώμην εἰς βραθυμίας ἐμφόρησιν, τὸν νοῦν εἰς κτηνώδη διαγωγὴν· οὐδὲν τῶν τῆς λογικῆς οὐσίας τηροῦσιν ἀσκόρητον. Τὸν τοιοῦτον οὖν ὁ Χριστὸς, ὡς λογικὸν ἐσκοτισμένον, καὶ τὰ πρέποντα τῷ λόγῳ παρὰ τῆς φύσεως ἀπαιτοῦντα τῆς θείας, διὰ τῆς παραβολῆς ὑποτίθεται· εἶτα παρὰ Θεοῦ κομιζόμενον, καὶ χρώμενον τοῖς δεδομένοις κακῶς, καὶ μάλιστα τῶν τοῦ βαπτίσματος ἡξιωμένον καλῶν, ὅθεν καὶ ἄσωτον ὀνομάζει. Εἶτα μετὰ τὴν τῶν δεδομένων ἀπώλειαν, καὶ πάλιν τὴν διὰ μετανοίας ἀνάκτησιν, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν εἰς αὐτὸν γινομένην.

C 6. Ἐνεγκόντες γὰρ, φησὶ, τὸν μίσχον τὸν σιτευτὸν, θύσατε, καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν· ὅτι οὗτος ὁ υἱὸς μου, ἄκρας οικειότητος ὄνομα, καὶ μηνυτικὸν τοῖς πιστοῖς δεδομένου, νεκρὸς ἦν καὶ ἀπολωλὼς, ἄκρας ἀλλοτριότητος ῥῆσις· τί γὰρ ἀπολωλὸς καὶ νεκροῦ τοῖς ζῶσιν ἀλλοτριώτερον; κέκτησθαι γὰρ οὐκέτι οὐδέτερον. Ἄλλ' ἀπ' ἄκρας ἐκπεσῶν οικειότητος εἰς ἄκραν ἀλλοτριότητα, πρὸς ἄκραν ἐκ μετανοίας ἐπανῆλθεν οικειότητα πάλιν. Ἐνδύσατε γὰρ αὐτόν, φησὶ, τὴν στολὴν τὴν πρώτην, ἣν εὐθὺς τετυχηκῶς τοῦ βαπτίσματος ἔσχε· τὴν δόξαν φημὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος, τῶν ἀμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, τὴν τε τῶν ἄλλων ἀγαθῶν χορηγίαν, ἧς ἔτυχεν εὐθὺς τῆς κολυμβήθρας ἀψάμενος. Καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· τῆς Τριάδος ἐνταῦθα τὸ αἰνίγμα· ἐκεῖνη γὰρ τοῖς πιστοῖς ἐνσφρα-

γίξεται. Καὶ ὑποδύσατε αὐτοῦ τοὺς πόδας, εἰς τὴν ἑτοιμασίαν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, τὴν τε πρὸς τὰς καλὰς πράξεις ὁδορομίαν.

7. Ἄλλ' οὗς εὐρίσκει Χριστὸς ἀπολωλότας μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν εἰς βάπτισμα, τούτους ὁ Θεομάχος Ναυάτος ἀπόλλυσι. Μηδὲν τοίνυν μηδὲ αὐτοὶ μετανοοῦντες λογιζώμεθα πταῖσμα· φυλαττόμενοι τὸ πίπτειν, πεπτωκότες ἀναπηδῶμεν. Καὶ δειλιῶντες τὴν πρόσκρουσιν, μετὰ τὴν πρόσκρουσιν ἀπόγνωσιν φεύγωμεν, ἐστηρίχθαι σπουδάζοντες· κατενεχθέντες εἰς ἀνόρθωσιν σπεύδωμεν. Πειθώμεθα πρὸς ἡμᾶς τῷ Δεσπότῃ βοῶντι· Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Κτησώμεθα τὴν τοῦ λόγου δωρεάν πρὸς πράξεις εὐγνωμοσύνης. Μάθωμεν ἐνταῦθα τὴν τῶν κακῶν ἀποχὴν, ἵνα ἐν τοῖς μέλλουσι μὴ μάθωμεν ἄκοντες. Χρησώμεθα βίῳ πρὸς τὰ καλὰ γυμνασίῳ· πρὸς τὸ τῆς ἁμαρτίας παροξυνώμεθα μίσος. Βαθύν τινα τὸν τοῦ Κτίστου περιφέρωμεν ἔρωτα, ὅλη πρὸς αὐτὸν κολληθῶμεν καρδίᾳ, τὴν τοῦ λόγου μὴ κακῶς κατὰ τὸν ἄσωτον οὐσίαν καταναλώσωμεν. Τὴν ἀποκειμένην ἐκείνην κτησώμεθα καύχησιν, ἣν ὁ Παῦλος ἐβόα καυχώμενος· *Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;* Αὐτῷ πρέπει δόξα καὶ τιμὴ σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Apud eundem Macarium Chrysocephalum, orat. viii in Matth. cap. viii, e cod. Barocc. 156, et lib. vii in Lucam, cap. xiii, e cod. Barocc. 211.

Οὐκ ἀνθρωπίνην οὖν ὁμοίωσιν ὁ Θεὸς (8) ἐνταῦθα λαμβάνει, ἀλλὰ περιστεράς, ὅτι τὴν ἀφέλειαν καὶ τὸ πρᾶον τῆς νέας ἐπιφανείας τοῦ Πνεύματος ἐβούλετο δεῖξαι τῷ τῆς περιστεράς ὁμοιώματι. Ὁ μὲν γὰρ νόμος βαρὺς ἦν καὶ μαχαίρα κολάζων, ἡ δὲ χάρις ἱλαρὰ καὶ λόγῳ ῥυθμιζούσα πραότητος. Ταῦτά τοι καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους εἰπόντας ἐν πυρὶ κολάσαι τοὺς μὴ δεξαμένους αὐτοὺς κατὰ τὸν Ἥλιαν· *Οὐκ οἴδατε, φησὶ, ποίου Πνεύματός ἐστε.*

Apud eundem Macarium lib. xiii, in Matth. cap. ix.

Τάχα δὲ διὰ τοῦ ἰῶτα καὶ τῆς κεραίας ἡ δικαιοσύνη κέκραγεν αὐτοῦ· *Ἐὰν ἔρθοι πρὸς με ἡκητε, κἀγὼ ἔρθω πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν πλάγιοι πορεύησθε, κἀγὼ πλάγιος, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων.* Τὰς ἐπιπλήξεις τῶν ἁμαρτωλῶν πλαγίας αἰνιττόμενος ὁδοῦς· ἡ γὰρ εὐθεῖα καὶ κατὰ φύσιν, ἣν αἰνίττεται τὸ ἰῶτα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ἀγαθωσύνη αὐτοῦ, ἡ πρὸς τοὺς ἐξ ὑπακοῆς πεπιστευκότας, ἀμετακίνητός τε καὶ ἀρρεπής. Οὐ μὴ οὖν παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου οὔτε τὸ ἰῶτα, οὔτε ἡ κεραία, τουτέστιν οὔτε ἡ τοῖς εὐθέσι

^a Eph. vi, 15. ^b Matth. xi, 28. ^c Rom. viii, 55. ^d Luc. ix, 55. ^e Levit. xxvi, 24.

(8) Ὁ Θεός. Al., ὁ Παράκλητος. FABRIC. Primam periodum paulo aliter et accuratius citat idem Macarius orat. vii in Lucam, cujus inscriptio est: *Εἰς παραμῶν τῶν φώτων, cap. xiii, cod. 211, Barocc., hunc nempe in modum: Οὐκ ἀνθρωπίνην ὁμοίωσιν ἐνταῦθα τοῦ Θεοῦ παρεληφότος, ἀλλὰ τὸ περιστεράς εἶδος, ὅτι τὴν ἀφέλειαν, etc., ut supra usque ad ὁμοιώματι. Atque hanc lectionem genuinam esse patet non modo ex Græca Catena in Lucam ms. in bibliotheca Vindobonensi cod. 42 theol. juxta ordinem Lambecii, ubi eodem modo legitur, nisi*

A illa enim fidelibus imprimitur. Et inducite calceamenta in pedes ejus, ut parati sint ad Evangelium pacis^a, et integrum bonarum actionum cursum.

7. Sed quos post peccatum in baptisma commissum perditos Christus iterum reperit, hos Novatus Dei adversarius vult perdere. De nullo igitur et nos lapsu si ab eo resipuerimus desperemus; caveamus tamen labi, lapsi autem revertamur. Verentesque impingere, postquam impegimus, fugiamus desperare, atque stabiliri maturemus, erigique properemus supplantati. Credamus clamanti ad nos Domino: *Venite, omnes qui laboratis, et reficiam vos^b.* Adhibeamus rationis donum ad actiones decentes. Discamus cum maxime abstinere a malo, ne in futurum discendum hoc nobis sit invitis. Vita utamur ut in bono nos exerceamus, et peccatorum magis magisque in nobis accendamus odium. Altum Conditoris amorem circumferamus, toto illi adhæreamus corde, nec, filii nequam exemplo, rationis facultatem male consumamus. Repositam illam nobis comparemus gloriationem, qua efferens se Paulus clamat: *Quis nos separabit ab amore Christi^c?* Ipsi competit gloriā et honor cum Patre et sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

379 Non humanam hic, sed columbæ similitudinem assumpsit Deus, quia simplicitatem ac mansuetudinem novæ apparitionis Spiritus volebat columbæ imagine significare. Lex enim gravis fuerat et gladio puniebat; at gratia suavis et voce mansueta utens ad corrigendum. Hinc Dominus ad apostolos, cum dixissent ut Eliæ exemplo hos a quibus recepti non fuerant igne puniret: *Nescitis, inquit, cujus Spiritus estis^d.*

Fortasse per rectum iota et obliquum apicem justitia ejus exclamat: *Si recti ad me veneritis, et ego rectus ad vos: si obliqui incesseritis, et ego obliquus, inquit Dominus exercituum^e.* Peccantium enim offensiones per obliquas vias significantur. Recta vero et naturalis est quam iota nominis Jesu indicat, bonitas ejus quæ erga obedientes ac fideles immota est ac stabilis. Non igitur præteribit de lege nec apex nec iota, hoc est, neque rectis respondens promissio, neque quam oblique inceden-

quod pro ἀλλὰ τὸ περιστερά εἶδος, simpliciter sicut ἀλλὰ τῆς περιστεράς· sed et ex Latine edita a Corderio Catena in Lucam cap. iii, num. 55, ubi hæc Clementis ita sonant: *Non hic hominis, sed columbæ similitudinem Deus assumpsit; quia volebat novam quadam apparitione Spiritus per columbæ similitudinem, simplicitatem ac mansuetudinem declarare.* Ceterum liquet, Macarium priore loco verba Clementis paululum immutasse, ut plena inciperet periodus. GRAB.

tibus Deus comminatur, poena. Rectis enim bonum se præbet Dominus; declinantes vero ad tortuosos anfractus, abducit ad sortem eorum qui operati sunt iniquitatem. Et cum innocente innocens est, et cum perversis perversus ^a, et obliquis obliquas immittit vias.

Alia Clementis allegoria.

Deus homini ad similitudinem suam facto formam suam splendidam, velut sigillum maximum impressit, ut omnibus imperaret et dominaretur, et cuncta illi servirent. Ideo judicat Deus totum se et imaginem sui hominem esse. Quidquid igitur homini fecerit aliquis sive boni sive mali, in Deum refertur. Ideo ex illo iudicium omnibus pro merito suo tribuens veniet: suam enim imaginem vindicat.

κατάλληλος ἐπαγγελία, οὕτε ἢ τοῖς πλαγιάζουσιν ἠπειλημένη κόλασις. Ἀγαθύνει γὰρ τοῖς εὐθέσι Κύριος· τοὺς δὲ ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγγαλίαις ἀπάγει μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν. Καὶ μετὰ ἀθώου ἀθῶός ἐστι, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέφει, καὶ τοῖς σκολιοῖς σκολιάς ὁδοὺς ἀποστέλλει.

Ἄλλη Θεωρία Κλήμεντος.

Τῇ ἑαυτοῦ φωτοειδεῖ μορφῇ ὁ Θεὸς, ὡς ἐν σφραγίδι μεγίστη, τὸν ἐν ὁμοιώματι ἄνθρωπον ἐνετυπώσατο, ὅπως ἂν πάντων ἀρχὴ καὶ κυριεύη, καὶ πάντα αὐτῷ δουλεύη. Διὸ κρίνεται ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πᾶν αὐτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον. Οὗτος ἀόρατος, ἡ δὲ αὐτοῦ εἰκὼν, ὁ ἄνθρωπος, ὁρατός (9). Ὁ οὖν ἐάν τις ποιήσῃται (10) ἄνθρωπον, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν, εἰς ἐκεῖνον ἀναφέρεται. Διὸ ἐξ αὐτοῦ κρίσις, **B** πᾶσι κατ' ἀξίαν ἀπονέμουσα, παρελεύσεται· τὴν γὰρ αὐτοῦ μορφὴν ἐκδικεῖ.

XVII.

Fragmenta quæ in editione Oxoniensi desiderantur.

Apud S. Anastasium Sinaitam, quæst. xcvi, pag. 401 edit. novissimæ.

Quemadmodum fieri potest, ut et nunc homo formet hominem, eo pacto quo Adam formatus est; id tamen non fit, eo quod homini vim generandi homines concesserit, verbis illis ad naturam humanam prolatis: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram* ^b; ita omnipotente et provida sua virtute, corporum resolutionem et corruptionem, naturali quadam serie et consecutione, elementorum mutationi permisit et commisit, secundum insitam ^C essentia illius cognitionem et comprehensionem.

Joannes Veccus, patriarcha CP., *De processione Spiritus sancti.* — Apud Leonem Allatum, Græc. orthod. tom. I, pag. 248.

Sed et Clemens Stromateus, in variis quas composuit definitionibus, et quibus omnis pii dogmatis rationes præscribuntur illi, qui theologiam persequi voluerit, definiturus quid Spiritus et quot modis dicatur, ait: *Spiritus est substantia tenuissima, materiae et formæ expers.*

Ex Nicephori CP. *Antirrhethico inedito adversus Iconoclastas.* — Edidit Græce et Latine V. C. Nicolaus le Nourry in *Apparat. ad biblioth. SS. Patrum*, tom. I, pag. 1334. A. B.

Clementis presbyteri Alexandrini e libro contra eos qui Judæorum errores sequuntur.

Salomon Davidis filius, in libris Regnorum, cum structuram veri templi non solum cœlestem esse et spiritalem, sed ad carnem quoque, quam filius Davidis et Dominus ædificaturus erat, spectare intellexeret: atque eandem structuram ad ejus præsen-

^a Psal. xvii, 27; II Reg. xxii, 27. ^b Gen. i, 28.

(9) Διὸ κρίνεται ὁ Θεὸς... ὁρατός. Quid hoc sibi vult: *Judicat Deus totum se et imaginem sui hominem esse?* Adde quod integram periodum omiserit interpres. Sed antequam aliam versionem substituat, Græcum textum sic emendo: Διὸ κρίνεται ὁ Θεὸς εἶναι τύπον αὐτοῦ καὶ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα τὸν ἄνθρωπον, κ. τ. λ. Sic autem interpretor: *Ideo ju-*

Ἵσπερ δυνατὸν καὶ νῦν ἄνθρωπον πλάττειν ἄνθρωπους, κατὰ τὴν προτέραν τοῦ Ἀδάμ διάπλασιν, οὐκ ἔτι οὕτω ποιεῖ διὰ τὸ ἀπαξ χαρίσασθαι τῷ ἄνθρωπῳ ἄνθρωπους γεννᾶν, εἰπὼν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν τὸ, *Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*· οὕτω τῇ παντεξουσίῳ καὶ προνοητικῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τὴν τῶν σωμάτων διάλυσιν καὶ τελευτήν, φυσικῇ τινι ἀκολουθίᾳ καὶ τάξει, τῇ τῶν στοιχείων μεταβολῇ ὠκονόμησε γίνεσθαι, κατὰ τὴν ὁμοιωδὴ αὐτοῦ θεογνωσίαν καὶ κατάληψιν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἐν οἷς συνέθετο διαφόροις ὅροις, ὥστε παντὸς εὐσεβοῦς δόγματος προηγείσθαι αὐτοὺς τῷ βουλομένῳ θεολογίαν μετιέναι, ὀριζόμενος τί πνεῦμα, καὶ ποσαχῶς λέγεται πνεῦμα, φησί· *Πνεῦμα μὲν ἐστὶ λεπτὴ καὶ ἄυλος καὶ ἀσχημάτιστος ἐκπορευτικὴ ὑπαρξίς.*

Κλήμεντος πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ *Κατὰ Ἰουδαϊζόντων.*

D Σολομῶν ὁ τοῦ Δαβὶδ παῖς, ἐν ταῖς *Βασιλείαις* ἐπιγραφομέναις, τὴν τοῦ ἀληθινοῦ νεῶ κατασκευὴν, συνείδεν οὐ μόνον ἐπουράνιον εἶναι καὶ πνευματικὴν, ἤδη δὲ καὶ εἰς τὴν σάρκα διαφέρειν, ἦν ἐμελλεν οἰκοδομεῖν ὁ τοῦ Δαβὶδ υἱὸς τε καὶ Κύριος, εἰς τε τὴν

dicat Deus typum seu simulacrum sui esse hominem: hic (Deus) invisibilis est, ejus autem imago, nempe homo, visibilis. Ita V. C. Claudius Capperonnier, ad calcem tom. I *Thesauri Casisiani*, pag. 766.

(10) *Ποιήσῃται.* Vel ποιήσῃ, ita sane legitur. GRÆC.

αὐτοῦ παρουσίαν, ἐνθα καθιδρῦσθαι καθάπερ τι ἀγαλμα ἐμψυχον διεγνώκει, εἰς τε τὴν κατὰ σύνοδον πίστεως ἐγειρομένην Ἐκκλησίαν, κατὰ λέξιν λέγει· *Εἰ ἀληθῶς ἄρα κατοικήσει Θεὸς μετὰ ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς*; Κατοικεῖ δὲ ἐπὶ τῆς γῆς, σάρκα περιβαλλόμενος, καὶ μετὰ ἀνθρώπων αὐτῷ κατοικήσις γίνεται ἐν τῇ κατὰ τοὺς δικαίους συνθέσει τε καὶ ἁρμονίᾳ, νεῶν ἁγίων ἐργαζομένων τε καὶ ἀνιστάντι. Γῆ γάρ οἱ δίκαιοι, τὴν γῆν ἐπι περιεχόμενοι· καὶ γῆ, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος παραβαλλόμενοι τοῦ Κυρίου. Ταῦτά τοι καὶ ὁ μακάριος Πέτρος οὐκ ὀκνεῖ λέγειν· *Καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομεῖσθε, οἶκος πνευματικὸς, ἱεράτευμα ἅγιον, ἀνερέγκαι πνευματικὰς θυσίας τὰς προσδεκτὰς τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Ἐπὶ δὲ τοῦ σώματος, ὃ κατὰ περιγραφὴν τόπον ἐνθεον ἑαυτῷ καθιέρωσεν ἐπὶ γῆς ὁ Κύριος, *Λύσατε, εἶπε, τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Εἶπον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· Τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὁ ναὸς οὗτος ᾠκοδομήθη, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ*.

Ex codice chartaceo biblioth. regis Christianissimi signato n. 2451. — Ibid. pag. 1536. A.

Τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Κλήμεντος, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, τοῦ Στρωματέως, ἐκ τοῦ Περὶ Προνοίας λόγου.

Τί Θεός; Θεός ἐστίν, ὡς καὶ ὁ Κύριος λέγει, πνεῦμα. Πνεῦμα δὲ ἐστὶ κυρίως οὐσία ἀσώματος καὶ ἀπερίγραπτος. Ἀσώματον δὲ ἐστὶν ὃ μὴ συμπληροῦται σώματι, ἢ οὐ τὸ εἶναι οὐκ ἐστὶ κατὰ τὸ πλάτος, μήκος καὶ βάθος. Ἀπερίγραπτον δὲ ἐστὶν οὐ τόπος, οὐδεὶς τόπος τὸ κατὰ πάντα ἐν πᾶσιν, καὶ ἐν ἐκάστῳ ὄλον, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ αὐτό (11).

Ex eodem codice chartaceo, post aliud fragmentum quod. e tom I opp. S. Maximi jam exstat in editione Clementis Oxoniensi, hæc subjiciuntur. — Ibid. pag. 1555. D.

Φύσις λέγεται παρὰ τὸ πεφυκέναι. Πρώτη οὐσία ἐστὶ πᾶν καθ' ἑαυτοῦ ὑφαστῶς, οἷον λίθος οὐσία λέγεται. Δευτέρα δὲ οὐσία ἀυξητική, καθὼς αὖξει καὶ φθίνει, τὸ φυτόν. Τρίτη δὲ οὐσία ἐμψυχος, αἰσθητική, τὸ ζῶον, ὃ ἵππος. Δευτέρα (12) οὐσία ἐμψυχος, αἰσθητική, λογική, ἄνθρωπος· δι' ὃ καὶ ἕκαστος γέγονεν ὡς ὢν ἐκ πάντων, τὴν ψυχὴν ἔχων ἄυλον, καὶ τὸν νοῦν Θεοῦ εἰκόνα. *dedita, rationalis, ut homo: quo pacto nostrum unusquisque factus est, ut qui ex his omnibus constat, animamque habet non materiātam, et mentem Dei imaginem.*

Apud S. Joannem Damascenum in sacris Parallel. tom. II, pag. 507.

Ὁ τοῦ ἀπαθοῦς Θεοῦ φόβος ἀπαθῆς. Φοβεῖται γάρ οὐ τὸν Θεόν, ἀλλὰ τὸ ἀποπεσεῖν τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ τοῦτο δεδιῶς, τὸ τοῖς κακοῖς συμπεσεῖν, φοβεῖται καὶ δεδιῶς τὰ κακά. Ὁ δεδιῶς δὲ τὸ πτώμα, ἀφθαρτον ἑαυτὸν καὶ ἀπαθῆ εἶναι βούλεται.

^a III Reg. viii, 27. ^b I Petr. ii, 5. {Joan. ii, 19-21.} ^d Joan. iv, 24. }

(11) Ἀπερίγραπτον ... τὸ αὐτό. Ex Latina quidem versione hujus loci nihil sensus exsculpi potest: et miror virum doctum ea in lucem emisisse, quæ nec ipse nec alius quispiam valeat intelligere. Sed Græca verba facile sanari possunt, si legantur hoc modo: Ἀπερίγραπτον ἐστὶ, οὐ τόπος οὐδεὶς, τῷ

tiam, per quam constituerat aliquam veluti animatam collocari statuum, simulque ad Ecclesiam secundum fidei consensum excitatam pertinere cognosceret; his utitur verbis: *Num vere Deus habitabit cum hominibus super terram* ^a? Profecto habitat super terram, carne indutus; suaque cum justis et conjunctione et concordia fit cum hominibus ejus habitatio, postquam sanctum condidit templum, illudque exstruxit. Terra quippe justis sunt homines, terram adhuc incolentes: terra quoque sunt, si cum Dei magnitudine comparentur. Hæc et sanctus Petrus non dubitat dicere: *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritalis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum* ^b. Habitat et in corpore quod secundum circumscriptionem, sicut locum divinum, sibi Dominus super terram consecravit. *Solvite, inquit, templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta et sex annis ædificatum est templum, et tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat* *De templo corporis sui* ^c.

Sanctissimi ac beatissimi Clementis, Alexandriae presbyteri, Stromatum auctoris, ex libro De Providentia.

Quid est Deus? Deus est, sicut et Dominus dicit, spiritus ^d. Spiritus autem est proprie substantia incorporea et incircumscripita. Incorporeum vero est, quod non constat corpore, vel quod non est secundum longum, latum et profundum. Incircumscripita autem est id, quod non est locus: nullus enim locus est per omnia, in omnibus, ac totum in quolibet, atque in se ipso idem.

380 Natura ex eo dicitur, quod natum est. Prima substantia est id omne quod per se subsistit, quemadmodum lapis substantia dicitur. Secunda vero substantia est quæ incrementi vim habet, quoniam augetur et marcescit, sicut planta. Tertia autem substantia est animata, sensuque prædita, ut animal, et equus. Quarta substantia est animata, sensu prædita, ut homo: quo pacto nostrum unusquisque factus est, ut qui ex his omnibus constat, animamque habet non materiātam, et mentem Dei imaginem.

κατὰ πάντα ἐν πᾶσιν καὶ ἐν ἐκάστῳ ὄλον, καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ αὐτό. Hoc est: *Incircumscripita est id, cujus nullus est locus; eo quod secundum omnia sit in omnibus et in singulis totum, et in se ipso idem.* GAPPERONN. l. c.

(12) Δευτέρα. Leg. τετάρτη.

Ibid. pag. 541.

Sit lex ista constituta, adversus eos qui res sanctas et divinas, non sancte et ut Deo dignum est, cernere cupiunt, pœnam cæcitatatis inferre.

Νόμος ἔστω κατὰ τῶν σεμνὰ καὶ θεῖα οὐ σεμνῶς καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾶν ἀξιούντων, κόλασιν ἐπιφέρειν ἀορασίας.

Ibid. pag. 657.

In universum Christianus solitudinis, secessionis et tranquillitatis ac pacis amicus est.

Καθόλου ὁ Χριστιανὸς ἐρημίας καὶ ἡσυχίας καὶ γαλήνης καὶ εἰρήνης οἰκεῖός ἐστιν.

Ex Catena in Pentateuchum Latine edita a Francisco Zephyro, pag. 146.

Nomen illud mysticum quod vocant Tetragrammaton, quo tantum muniebantur illi quibus adytum pervium erat, sonat Jehovah, quod interpretatur, qui est et qui erit; candelabrum vero quod ad australem plagam astabat altaris, septem planetas referebat, qui meridianam regionem circumagi nobis videntur: cui terni utrinque rami consurgunt,

quoniam sol quasi candelabrum mundi medius inter alios planetas divina sapientia libratus sua luce superiores lustrat et inferiores. Ad alteram partem ipsius aræ posita erat mensa, in qua panes proponebantur, quod ex ea parte cœli flatus nobis vitales et almi aspirant.

Fragmenta alia exhibent *Catena Græcorum Patrum in Novum Testamentum*, quas Oxonii ad fidem codd. mss. edidit J. A. Cramer S. T. P. (1840, 8 vol. in 8°). ED. PATR.— Tomo III, qui Catenam in Acta apostolorum complectitur hæc ad cap. vii, vers. 24, 25, leguntur, quæ in operibus Clementis non exstant:

Dicunt autem mystæ [Moysen] verbo solo percussisse Ægyptium, sicut postea in Actibus narratur illos, qui celaverant partem pretii agri ejusdam, et mentiti erant, verbo [Petrum] interemisse.

Κλήμεντος Στρομιτέως. Φασὶ δὲ οἱ μύσται λόγῳ μόνῳ ἀνελεῖν τὸν Αἰγύπτιον, ὡσπερ ἀμέλει ὕστερον ἐν ταῖς Πράξεσι φέρεται, τοὺς νοσφισαμένους τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου καὶ ψευσαμένους, λόγῳ ἀποκτεῖναι.

Tomo IV, p. 291, in expositione Epistolæ ad Romanos, cap. viii, vers. 38:

Sive vitam (inquit S. Paulus) quæ præsentis temporis est, et mortem quæ persecutorum furore sævit, sive angelos et principatus et virtutes, missos a Deo spiritus.

Κλήμεντος. Ἡ ζωὴν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον· καὶ θάνατον, τὸν κατ' ἐπιφορὰν τῶν διωκόντων, ἀγγέλους τε καὶ ἀρχὰς καὶ δυνάμεις, τὰ ἀποστολικά πνεύματα.

Et ad ejusdem Epistolæ capitis x vers. 3, p. 369:

Et non cognoscentes, neque facientes legis propositum, quodcumque illis placuit, hoc ipsum voluisse legem crediderunt; neque etiam ventura prænuntianti considerunt, litteræ vero et timori servientes, non spiritum et fidem secuti sunt.

Κλήμεντος. Καὶ μὴ γνόντες, μηδὲ ποιήσαντες τὸ βούλημα τοῦ νόμου, ὃ ὑπέλαβον αὐτοὶ, τοῦτο καὶ βούλεσθαι τὸν νόμον φήθησαν. Καὶ οὐδ' ὡς προφητεύοντι τῷ νόμῳ ἐπίστευσαν, λόγῳ δὲ ψιλῷ καὶ φόβῳ, ἀλλ' οὐ διαθέσει καὶ πίστει ἠκολούθησαν.

Tomo VI, p. 385, in Catena in Epist. II ad Cor., ad hæc verba vers. 16 capitis v: Ei δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν.

Et in tantum, inquit S. Paulus, nemo adhuc secundum carnem vivit, quod non est vita, sed mors, in quantum nec ipse Christus: ut palam manifestaret, quod vitæ secundum carnem imposuisset finem. Quomodo? Non corpus exuens, absit! Nam cum ipso proprio corpore suo veniet Judex omnium; omnibus autem infirmitatibus physicis expeditus, fame scilicet, siti, somno ac lassitudine: nunc enim impassibile et doloribus immune corpus habet.

Καὶ τοσοῦτον, φησὶν, οὐδεὶς ἔτι κατὰ σάρκα ζῆ, ἐκεῖνη γὰρ οὐκ ἔστι ζωὴ, ἀλλὰ θάνατος, ὅτι καὶ ὁ Χριστός· ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ κατὰ σάρκα ζῆν ἐπαύσατο· πῶς; οὐ τὸ σῶμα ἀφείλ, ἀπαγε· μετ' αὐτοῦ γὰρ ἦξει ὡς ἰδίου κριτῆς ἀπάντων, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἀπαλλαγείς παθῶν, οἷον πείνης καὶ δίψης καὶ ὕπνου καὶ κόπου· νῦν γὰρ ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον ἔχει σῶμα.

Quemadmodum apud nos secundum carnem esse, dicitur esse in peccatis; et sine his esse, dicitur esse non secundum carnem: ita quoque apud Christum secundum carnem esse dicitur, naturalibus subjici affectionibus; non subjici vero, esse non secundum carnem. Sed quemadmodum ille, inquit, liberatus est, sic et nos. Jam non, inquit, carni subjectio sit. Sic Clemens in quarto *Hypotyposeon* libro.

Ὡσπερ ἦν [leg. ἡμῶν] τὸ κατὰ σάρκα, ἐστὶ τὸ ἐν ἀμαρτίαις, καὶ τὸ ἐξω τούτων οὐ κατὰ σάρκα· οὕτω καὶ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα, τὸ εἶκιν τοῖς φυσικοῖς πάθεσι· τὸ μὴ εἶκιν δὲ οὐ κατὰ σάρκα. Ἄλλ' ὡσπερ, φησὶν, ἐκεῖνος ἀπηλλάγη, οὕτω καὶ ἡμεῖς· Οὐκέτι, φησὶν, εἶεν ἐμπαθητὸν σαρκί. Οὕτω καὶ ὁ Κλήμης ἐν ᾧ Ὑποτυπώσεων.

Tomus eodem, p. 391, ad hæc Epistolæ II ad Cor. capituli vi, vers. 11 : Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται.

Καθάπερ γὰρ τὸ θερμὸν εὐρύνειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη· θερμὸν γάρ τι χρῆμα ἡ ἀγάπη· ὡσεὶ εἶπεν, Οὐ μόνον στόματι, ἀλλὰ καὶ καρδίᾳ φιλῶ, καὶ πάντας ἔνδον ἔχω. Διό φησιν, «Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν,» τοῦ πόθου εὐρύνοντος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν· «ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται» εἰς τὸ πάντα διδάξαι ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ «στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν,» τουτέστιν, ἐν τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ, ἣ ἀγαπᾶν με ὀφείλετε. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ Ὑποτυπώσεως.

Ex Catena in Epistolas Pauli, tom. VII, p. 286, ad hæc Epistolæ ad Hebræos i, 1 : Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεός, κ. τ. λ.

Κλήμεντος¹. Ἐπειδὴ γε μὴν ὁ Κύριος Ἀπόστολος ὢν τοῦ Παντοκράτορος ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων Ἀπόστολον, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμὴν, διὰ τε τῶν ἐθνῶν εἶναι κῆρυξ καὶ Ἀπόστολος, ἐκ περιουσίας δὲ ἐπιστεῖλαι καὶ τοῖς Ἑβραίοις.

Tomus eodem sub Clementis nomine sequentia fragmenta reperire est. Primum (pag. 426) inc. : Κλήμεντος, Μεγαλόδωρος... *Paedagogi* lib. i, c. 9, n. 85; des. . . . ὑπεραποθανεῖν, καὶ τὸ κατὰ τοῦ θανάτου ἐπιδειξασθαι τρόπαιον, aliter ac in edito. Fragmentum alterum (p. 455) : Κλήμεντος πρὸς Ἑλληνας. Ἀλλὰ γὰρ βοᾷ καὶ νῦν ὁ Κύριος, κ. τ. λ.; desinit, ut in edito. : ὡς Ἰησοῦς πεπιστευκότας. Fragmentum tertium (p. 490) : Κλήμεντος παιδαγωγέως. Πρωτόγονον, κ. τ. λ. In multis ab edito differt; quamobrem hic saltem Græce sistendum duximus.

Κλήμεντος Παιδαγωγέως. Πρωτόγονον τὸ αἷμα εὐρίσκεται ἐν ἀνθρώπῳ, τοῦτο δὴ τὸ αἷμα φυσικῆ τρεπόμενον πέφει, κυησάσης τῆς μητρὸς, φιλοστοργία συμπαθεῖ, ἐξανθεῖ καὶ γηράσκει πρὸς τὸ ἄφοβον τοῦ παιδίου. Καὶ ἔστι μὲν τῆς σαρκὸς ὑγρότερον τὸ αἷμα, οἷον ὑγρά τις οὔσα σὰρξ, τοῦ δὲ αἵματος νοστιμώτερον τὸ γάλα καὶ λεπτομερέστερον. Εἴτε γὰρ τὸ ἐπιχορηγούμενον αἷμα τῷ ἐμβρύῳ, καὶ διὰ μητρώου ἔστι πρότερον πεμπόμενον ὀμφαλοῦ, εἴτε αὖ τὸ καταμήνιον αὐτὸ ἀποκλεισθὲν τῆς οἰκείας φορᾶς κατὰ φυσικὴν ἀνάχυσιν χωρεῖν κελεύεται πρὸς τοῦ παντρός καὶ γενεσιουργοῦ ἐπὶ τοὺς φλεγμαίνοντας ἤδη μαστοὺς, καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀλλοιούμενον θερμοῦ, ποθεινὴ σκευάζεται τῷ νηπίῳ τροφῇ, αἷμα τὸ μεταβάλλον ἔστι. Μάλιστα γὰρ πάντων μελῶν μαστοὶ συμπαθεῖς μήτρα. Ἐπὶ οὖν κατὰ τοὺς τόκους ἀποκοπὴν λάβη τὸ ἀγγεῖον, δι' οὗ πρὸς τὸ ἐμβρυον τὸ αἷμα ἐφέρετο, μῦσις μὲν γίνεται τοῦ πόρου, τὴν δὲ ὀρμὴν ἐπὶ τοὺς μαστοὺς τὸ αἷμα λαμβάνει, καὶ πολλῆς τῆς ἐπιφορᾶς γενομένης, διατείνονται, καὶ μεταβάλλει τὸ αἷμα εἰς γάλα, ἀναλόγως τῇ ἐπὶ τῆς ἐλκώσεως εἰς πῦον τοῦ αἵματος μεταβολῆς. Εἴτε αὖ ἀπὸ τῶν ἐν μαστοῖς παρακειμένων φλεβῶν ἀναστομωμένων κατὰ τὰς διαστάσεις τῆς κυήσεως τὸ αἷμα μεταχεῖται εἰς τὰς φυσικὰς τῶν μαστῶν σύριγγας· τούτων δὲ ἀνακιρνάμενον τὸ ἀπὸ τῶν γειτνιαζουσῶν καταπεμπόμενον ἀρτηριῶν πνεῦμα, μενούσης ἔτι τῆς ὑποκειμένης ἀκεραίου τοῦ αἵματος οὐσίας, ἐκχυμαινόμενον λευκαίνεται, καὶ τῇ τοιαύτῃ ἀνακοπῇ κατ' ἐξαρτισμὸν μεταβάλλεται, παραπλήσιόν τι πεπονθὸς τῇ θαλάττῃ, ἣν δὴ κατὰ τὰς ἐμβολὰς τῶν

Quemadmodum enim ardor dilatari solet, ita et charitas, nam charitas est aliquid ardens; quasi diceret: Non tantum ore, sed corde diligo, et omnes in pectore habeo. Quapropter dixit: «Non angustiamini in nobis,» charitate ipsa animam dilatante: «cor nostrum dilatatum est,» ut omnia vos doceam, vos autem «angustiamini in visceribus vestris,» hoc est in charitate secundum Deum, quae me amare debetis. Ita Clemens in quarto *Hypotyposeon* libro.

hæc Epistolæ ad Hebræos i, 1 : Πολυμερῶς καὶ πολυ-

381 *Clementis*. Quoniam quidem Dominus noster missus fuerat apostolus ab Omnipotente ad Hebræos, per modestiam Paulus non scripsit semetipsum Hebræorum apostolum, ut Domino honorem legitimum tribueret, et quia præco quidem et apostolus gentium erat, ex abundantia autem scripsit ad Hebræos.

Primum (pag. 426) inc. : Κλήμεντος, Μεγαλόδωρος... *Paedagogi* lib. i, c. 9, n. 85; des. . . . ὑπεραποθανεῖν, καὶ τὸ κατὰ τοῦ θανάτου ἐπιδειξασθαι τρόπαιον, aliter ac in edito. Fragmentum alterum (p. 455) : Κλήμεντος πρὸς Ἑλληνας. Ἀλλὰ γὰρ βοᾷ καὶ νῦν ὁ Κύριος, κ. τ. λ.; desinit, ut in edito. : ὡς Ἰησοῦς πεπιστευκότας. Fragmentum tertium (p. 490) : Κλήμεντος παιδαγωγέως. Πρωτόγονον, κ. τ. λ. In multis ab edito differt; quamobrem hic saltem Græce sistendum duximus.

πνευμάτων οἱ ποιηταὶ φασιν ἀποπτύειν ἀλλὸς ἄχνην· πλὴν ἀλλὰ αἷμα ἔχει τὴν οὐσίαν· τούτῳ τῷ τρόπῳ, καὶ οἱ ποταμοὶ ῥόθῳ φερόμενοι, τῇ ἐπιλήψει τοῦ περιεχυμένου ἀέρος ξαινόμενοι, ἀφρὸν μορμύρουσι, καὶ τὸ ἐνστόμιον ἡμῶν ὑγρὸν τῷ πνεύματι ἐκλευκαίνεται.

Τίς οὖν ἡ ἀποκλήρωσις, μὴ οὐχὶ καὶ τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ φωτεινότετον καὶ λευκότετον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τρέπεσθαι ὁμολογεῖν; πάσχει δὲ τὴν μεταβολὴν κατὰ ποιότητα οὐ κατ' οὐσίαν. Ἀμέλει γοῦν οὐ τροφιμώτερον ἄλλο τι, οὐδὲ μὴν γλυκύτερον, ἀλλ' οὐδὲ λευκότερον εὔροις ἂν γάλακτος. Πάντη δὲ ἔοικε τοῦτο τῇ πνευματικῇ τροφῇ, ἥτις ἔστι γλυκεῖα μὲν, διὰ τὴν χάριν, τρόφιμος δὲ ὡς ζωὴ, λευκὴ δὲ ὡς ἡμέρα Χριστοῦ. Ταύτη τοίνυν περὶ τὴν ἀποκύψιν οἰκονομούμενον τῷ βρέφει τὸ γάλα χορηγεῖται. Καὶ οἱ μαστοὶ οἱ τέως τὸν ἄνδρα περιθλεπόμενοι ὀρθοί, ἤδη κατανεύουσι πρὸς τὸ παιδίον, τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πεποννημένην, εὐληπτον παρέχειν διδασκόμενοι τροφήν εἰς ἀνατροφὴν σωτηρίας· οὐ γὰρ ὡς αἱ πηγαὶ πλήρεις εἰσὶν οἱ μαστοὶ ἐπεισρέοντος ἐτοιμοῦ γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφήν, ἐν ἑαυτοῖς ἐργάζονται γάλα καὶ διαπνέουσιν. Ἡ τροφή δὲ ἢ κατάλληλος αὕτη καὶ πρόσφορος νεοπαγεῖ καὶ νεοφυσῇ παιδίῳ πρὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ τροφέως καὶ πατρὸς τῶν γεννώμενων καὶ ἀναγεννώμενων πονουμένη, οἷον τὸ μάννα οὐρανόθεν ἐπερρέετο τοῖς παλαιοῖς Ἑβραίοις, ἢ τῶν Ἀγγέλων ἐπουράνιος τροφή, ἀμέλει καὶ νῦν αἱ τίτθαι τὸ πρωτόχυτον τοῦ γάλακτος πόμα ὁμωνύμως ἐκείνη τῇ τροφῇ γάλα κεκλήχασιν. Χρὴ δὲ κατανοῆσαι τὴν φύσιν· ἢ γὰρ τοι τροφή χειμῶνος

¹ Κλήμ. Cod.

μὲν πυκνοῦντος τοῦ περιέχοντος καὶ πάροδον οὐ δι-
δόντος, ἐντὸς κατακλειομένη, τῷ θερμῷ ἐφομένη καὶ
πεπτομένη εἰς τὰς φλέβας ἐξαιματομένη ἐκχωρεῖ.
Αἱ δὲ διὰ πνοῆς οὐ τυγχάνουσαι, πεπληρωμέναι μά-
λιστα συντείνονται καὶ σφύζουσι· διὸ καὶ αἱ τίθται
περικληθεῖς τότε μάλιστα γίνονται τῷ γάλακτι.
Ἀποδέδεικται δὲ ἡμῖν μικρῷ πρόσθεν τὸ αἷμα εἰς
γάλα ταῖς κυούσαις κατὰ μεταβολὴν οὐ κατ' οὐσίαν
χωρεῖν. Ὡσπερ ἀμέλει καὶ αἱ τρίχες αἱ ξανθαὶ τοῖς
γηρῶσιν εἰς ποιλίᾳς μεταβάλλουσιν. Θέρους δὲ ἔμπα-
λιν ἀραιότερον ὂν τὸ σῶμα, τὴν τροφήν εὐδιαφορω-
τέραν παρέχει, καὶ ἥκιστα πλεονάζει τὸ γάλα, ἐπεὶ
μήτε τὸ αἷμα· οὐδὲ γὰρ πᾶσα κατέχεται ἡ τροφή.
Εἰ τοίνυν ἡ μὲν κατεργασία τῆς τροφῆς ἐξαιματοῦ-
ται, τὸ δὲ αἷμα ἐκγαλακτοῦται, παρασκευὴ γίνεται
τὸ αἷμα τοῦ γάλακτος ὡσπερ αἷμα ἀνθρώπου, καὶ
γίγαρτον ἀμπέλου.

Ἀλληγορῶν τοίνυν τὸν λόγον ὁ Παῦλος, καὶ γάλα
αὐτὸν ὀνομάζων, «ἐπότισα» ἐπιφέρει. Πίνεται γὰρ
ὁ λόγος, ἡ τροφή τῆς ἀληθείας, ἀμέλει καὶ τὸ πο-
τὸν, ὑγρὰ καλεῖται τροφή. Δυνατὸν δὲ τὸ αὐτὸ καὶ
βρῶμα εἶναι πῶς ἔχον καὶ ποτὸν, πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο
νοούμενον, καθάπερ καὶ ὁ τυρὸς γάλακτος ἐστὶ
πῆξις, ἡ γάλα πεπηγός· οὐ γὰρ μοι τῆς λεξιθηρίας
μέλει τανῦν, πλὴν ὅτι τὰς τροφὰς ἀμφω μία διακο-
νεῖται οὐσία. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑποτιθητοῖς παιδίοις,
ἀρκεῖ μόνον τὸ γάλα καὶ ποτὸν εἶναι καὶ τροφήν.
Πολλαχῶς δὲ ὁ λόγος ἀλληγορεῖται, καὶ βρῶμα, καὶ
σὰρξ, καὶ τροφή, καὶ ἄρτος, καὶ αἷμα, καὶ γάλα,
ἅπαντα ὁ Κύριος εἰς ἀπόλαυσιν ἡμῶν τῶν εἰς αὐτὸν
πεπιστευκότων. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡ σὰρξ, αὐτὴ αἷμα
τῷ γάλακτι, οἷον ἀντιπελαργούμενον ἄρδεται τε καὶ
αὐξεται. Καὶ δὴ καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ συλληφθέν-
τος τῷ τῆς ἐπὶ μῆνα καθάρσεως ὑπολειμμένῳ κα-
θαρῷ περιτώματι, κίρναμένου τοῦ σπέρματος γίνε-
ται. Ἡ γὰρ ἐν τούτῳ δύναμις θρομβοῦσα τοῦ αἵμα-
τός τὴν φύσιν, ὂν τρόπον ἡ πυτεῖα συνίστησι, τὸ
γάλα οὐσίαν ἐργάζεται μορφώσεως· εὐθαλεῖ γὰρ ἡ
κρᾶσις, σφαλερὰ δὲ ἡ ἀκρότης εἰς ἀτεχνίαν. Καὶ γὰρ
αὐτῆς ἤδη τῆς γῆς ὑπὸ μὲν ἐπομβρίας κατακλυσθὲν
ἀποσύρεται τὸ σπέρμα· διὰ δὲ αὐχμὸν νοτίδος ἀπο-
ξηραίνεται. Κολλώδης δὲ ὁ χυμὸς ὢν συνέχει τὸ
σπέρμα καὶ φύει. Τινὲς δὲ καὶ τὸ σπέρμα τοῦ ζώου
ἀφρὸν εἶναι τοῦ αἵματος κατ' οὐσίαν ὑποτίθενται·
ὃ δὴ τῇ ἐμφύτῳ τοῦ ἀρβένου θερμῆ παρὰ τὰς συμ-
πλοκὰς ἐκταραχθὲν, ἐκραπιζόμενον ἐξαφροῦται, κὰν
ταῖς σπερματίσι παρατίθεται φλεψίν, ἐντεῦθεν καὶ τὰ
ἀφροδίσια κέκληται. Συμφανὲς τοίνυν ἐκ τούτων
ἀπάντων, αἷμα εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὴν
οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποκύησιν αὐθις ἐκτρέ-
φεται τὸ παιδίον αἵματι τῷ αὐτῷ. Αἵματος γὰρ φύ-
σις τοῦ γάλακτος ἡ ρύσις, καὶ πηγὴ τροφῆς τὸ γάλα,
ἧ δὴ καὶ γυνὴ δήλη τεκοῦσα ἀληθῶς καὶ μήτηρ δι'
οὗ καὶ φίλτρον εὐνοίας προσλαμβάνει.

Διὰ τοῦτο ἄρα μυστικῶς τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ ἅγιον
Πνεῦμα, τῇ τοῦ Κυρίου ἀποχρώμενον φωνῇ, «γάλα
ὑμᾶς ἐπότισα» λέγει. Εἰ γὰρ ἀνεγεννήθημεν εἰς
Χριστὸν, ὁ ἀναγεννήσας ἡμᾶς ἐκτρέφει τῷ ἰδίῳ γά-
λακτι τῷ λόγῳ· πᾶν γὰρ τὸ γεννηθῆσαν ἔοικεν εὐθὺς
παρέχειν τῷ γεννωμένῳ τροφήν. Καθάπερ δὲ ἡ ἀνα-
γέννησις ἀναλόγως, οὕτω καὶ ἡ τροφή γέγονε τῷ ἀν-
θρώπῳ πνευματικῆ πάντη. Τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὰ πᾶν-
τα Χριστῷ προσοικειούμεθα, καὶ εἰς συγγένειαν διὰ
τὸ αἷμα αὐτοῦ ἧ λυτρούμεθα, καὶ εἰς συμπάθειαν
διὰ τὴν ἀνατροφὴν τὴν ἐκ τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἀφθαρ-
σίαν διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ αὐτοῦ. Τὸ θρέψαι δ' ἐν βρο-
τοῖσι πολλάκις, πλείω πορίζεται φίλτρα τοῦ φύσαι
τέκνα. Ὅτι τοίνυν ἐξ αἵματος γάλα κατὰ μεταβο-
λὴν γίνεται, ἤδη μὲν σαφές, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν
ποιμνίων, ἐκ τε τῶν βουκολίων ἐξεστὶ μαθεῖν. Τὰ
γὰρ ζῶα ταῦτα τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ὥραν ἦν ἔαρ
καλοῦσιν, ὑγροτέρου τοῦ περιέχοντος γεγονότος, ἀλλὰ
καὶ τῆς πύας καὶ τῶν νομῶν εὐχύλων τὸ τηρικαῦτα
οὐσῶν καὶ ἐνίκμων, αἵματος πύμπλαται πρότερον,
ὡς ἐκ τῆς διατάσεως τῶν φλεβῶν κυρτουμένων τῶν
ἀγγείων δείκνυται. Ἐκ δὲ τοῦ αἵματος δαψιλέστερον
χεῖται τὸ γάλα. Θέρους δ' ἔμπαλιν ὑπὸ τοῦ καύματος
συγκαιόμενον καὶ ἀναξηραίνόμενον, ἴστησι τὴν μετα-
βολὴν τὸ αἷμα, καὶ ταύτη ἔλαττον ἀμέλγονται. Ναὶ
μὴν καὶ συγγένειάν τινα πρὸς τὸ ὕδωρ φυσικωτάτην
ἔχει τὸ γάλα, καθάπερ ἀμέλει πρὸς τὴν πνευματι-
κὴν τὸ λουτρὸν τὸ πνευματικόν. Οἱ γοῦν ἐπιβρόφον-
τες τῷ γάλακτι ψυχροῦ ὀλίγον ὕδατος, ὠφελοῦνται
παραχρῆμα. Οὐ γὰρ ἀποξύνεσθαι τὸ γάλα ἔῃ ἢ πρὸς
τὸ ὕδωρ κοινωνία, οὐκ ἀντιπαθία τι· προσπεπαι-
νομένου δὲ, προσπαθεία. Καὶ ἦν ὁ λόγος ἔχει πρὸς τὸ
βάπτισμα κοινωνίαν, ταύτην ἔχει τὸ γάλα τὴν συναλ-
λαγὴν πρὸς τὸ ὕδωρ. Δέχεται γὰρ μόνον τῶν ὑγρῶν
τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸ ὕδωρ μίξιν ἐπικάθαρσιν πα-
ραλαμβάνομενον, καθάπερ τὸ βάπτισμα ἐπὶ ἀφέσεως
ἀμαρτιῶν. Μίγνυται δὲ καὶ μέλιτι προσφυῶς, καὶ
τοῦτο ἐπὶ καθάρσει πάλιν μετὰ γλυκείας τῆς τρυφῆς·
μιγνύμενος γὰρ ὁ λόγος φιλοφροσύνη, ἰάται γὰρ ἅμα
τὰ πάθη καὶ ἀνακαθαίρει τὰς ἀμαρτίας. Ἐπιμίγνυ-
ται δὲ τὸ γάλα καὶ οἶνῳ γλυκεῖ. Ἐπωφελὴς δὲ ἡ μίξις,
ἀνακίρναμένου τοῦ πάθους εἰς ἀφθαρσίαν. Ἐξορ-
ροῦται γὰρ ὑπὸ τοῦ οἴνου τὸ γάλα καὶ σχίζεται· καὶ
ὃ τι περ αὐτοῦ νόθον, τοῦτο ἀποχετεύεται. Κατὰ τὰ
αὐτὰ δὲ τῆς πίστεως ἡ κοινωνία ἡ πνευματικὴ πρὸς
τὸν παθητὸν ἄνθρωπον τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἐξορ-
ροῦσα εἰς αἰδιότητα συστέλλει τὸν ἄνθρωπον, τοῖς
θεοῖς ἀπαθανατίζουσα. Οἱ πολλοὶ δὲ καὶ τὸ λιπαρὸν
τοῦ γάλακτος, ὃ δὴ βούτυρον καλοῦσι, καταχρῶνται
εἰς λύχνον, τὸ πολυέλαιον τοῦ λόγου δι' αἰνίγματος
ἀριδῆλως σαφηνίσαντες, ὡς μόνου τοῦδε ἐνδίκως καὶ
τρέφοντος καὶ αὐξοντος καὶ φωτίζοντος τοὺς νη-
πίους. Τοσαῦτα περὶ γάλακτος καὶ τῆς τούτου ἀλλη-
γορίας.